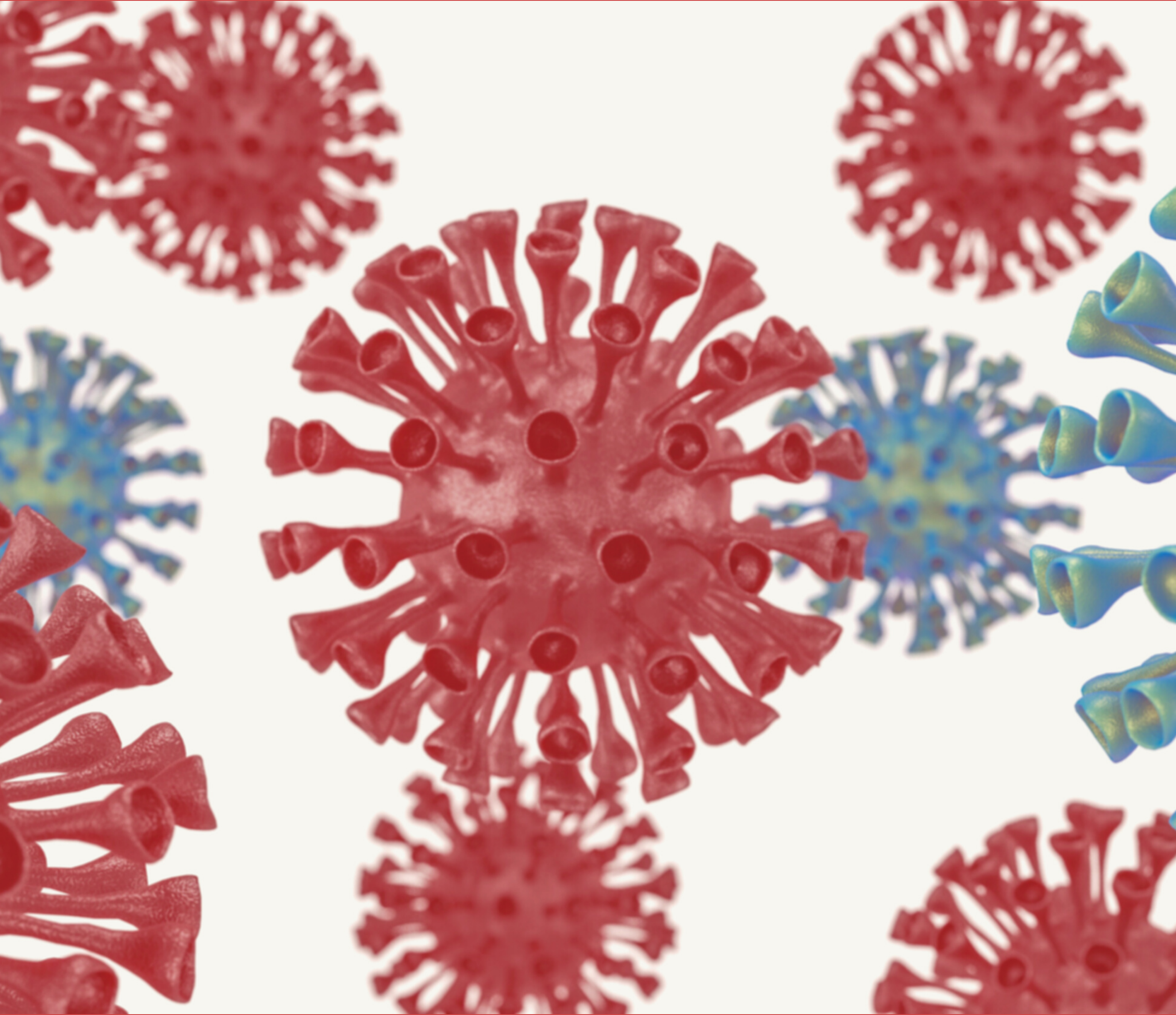

AKADEMİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ

COVID-19 VE ETKİLERİ

EDİTÖR: KAN AKMAN

İREM ECE AKPINAR, ERHAN ALEMDAR, ASLAN AZİMZADEH, MERVE IŞIK,
AYNUR TEKKE, PERİHAN BETÜL ERNAS, AYDIN AKPINAR

COVID- 19 VE ETKİLERİ

AKADEMİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ *TARTIŞMA METİNLERİ- 1*

KAAN AKMAN (HAZ.)

PERİHAN BETÜL ERNAS
İREM ECE AKPINAR

AYNUR TEKKE
ASLAN AZİMZADEH

AYDIN AKPINAR
ERHAN ALEMDAR

MERVE IŞIK

HAZIRLAYAN NOTU:

Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği, dünyayı ve Türkiye’yi yakından etkileyen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri takip ederek, farklı türlerde bilimsel çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda Çin’in Wuhan kentinden başlayarak küresel bir krize yol açan COVID-19 salgını ile birlikte birçok araştırmacı pandemi süreci hakkında çalışmalar yapmaktadır. Enstitümüz araştırmacıları da ilk günden itibaren pandemi sürecini inceleyen yazılar yayınlamış, farklı zamanlarda konuyu tartışma sorularıyla birlikte söyleşiler ile değerlendirmiştir. *Covid 19 ve Etkileri* başlıklı tartışma metni, bu yazıların ve söyleşilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Katkı sağlayan tüm yazarlarımıza Akademik Düşünce Enstitüsü Derneği adına teşekkür ederiz.

Kaan AKMAN
Ankara, 2020.

AKADEMİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ DERNEĞİ
TARTIŞMA METİNLERİ- 1

Kaynak Gösterme: Akademik Düşünce Enstitüsü, *Covid 19 ve Etkileri*, Akademik Düşünce Enstitüsü Tartışma Metinleri, No:1, 12 Haziran 2020, Erişim Adresi: <https://www.akademikdusunce.org.tr/yayinlar/raporlar/>

İÇİNDEKİLER:

PERİHAN BETÜL ERNAS

*Pandeminin Eğitime Yansıması: Uzaktan Öğrenmenin Eğitim Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi (s.1-6).

KAAN AKMAN

*Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayrılığı/Birliği Tartışmalarının Geleceği: Pandemi Süreci Örneği (s. 7-.11).

ERHAN ALEMDAR

*Covid 19 Sonrası Küresel Sistemin Krizleri ve Geleceği (s.12-16).

ASLAN AZİMZADEH

*Covid 19'un Çin ve Dünya Ekonomisine Etkisi (s.17-20).

AYDIN AKPINAR

*Covid 19 Sonrası Türkiye'nin Düzeni (s. 21-24).

MERVE IŞIK

*Covid 19 Döneminde İhtiyaç Kavramının Değişimi (s.25-27).

İREM ECE AKPINAR

*Covid 19 Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yansıması (s.28-34).

AYNUR TEKKE

*Evde Kal Sürecinin Gündelik Yaşam ve Sosyal İlişkilere Etkisi (s.35-40).

PANDEMİNİN EĞİTİME YANSIMASI: UZAKTAN ÖĞRENMENİN EĞİTİM FELSEFESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Perihan Betül ERNAS, Bilim Uzmanı ve Tarih Öğretmeni

GİRİŞ

1 Aralık 2019’da Çin’in Hubei bölgesinin başkenti olan Wuhan kentinde ortaya çıkan Coronavirüs (Covid-19) pandemisi sağlık başta olmak üzere pek çok ülkenin ekonomik, sosyal ve eğitim sistemleri üzerinde önemli değişimlere sebep olmuştur. Eğitim sistemlerinde meydana gelen en önemli değişiklik yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçilmesidir. Yaşanan küresel salgın nedeniyle eğitim ortamlarının değişmesi eğitimcilerin yeni uygulamalar konusunda önemli roller üstlenmelerini gerekli kılmıştır. Eğitim felsefesinin eğitim planlamalarına ve uygulamalarına yön verdiği düşüncesinden hareketle eğitimcilerin uzaktan eğitim programlarını planlamaları ve uygulamaları eğitim felsefesi açısından değerlendirilecektir.

Eğitim, birey ve toplum gereksinimlerinin temel noktasını oluşturmaktadır. Toplumlar ihtiyaç duydukları niteliklere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlarken, bireylerde toplumların bu talebini karşılamak amacıyla kendilerini yeni dünyanın normlarına uygun şekilde geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu gelişim ülkelerin eğitim ve öğretim programlarını yeniden yapılandırmaları ile mümkün hale gelmektedir (Kaya, 2002:8). Dinamik bir süreç olan eğitim konusunda, yaşadığımız çağın özelliklerine ve niteliklerine bağlı olarak bazı temel değişikliklere ihtiyaç duyulmaktadır (Yager ve Roy, 1993). Değişiklik yapma kimi zaman daha iyiyi bulma ve uygulama düşüncesinden hareketle olabildiği gibi kimi zaman da yaşanan olumsuzluklar karşısında zaruri bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel program geliştirme anlayışında kabul gören “bilgi” ile ilgili felsefi görüşlerin 20. yüzyılda değişmesinin, program geliştirme çalışmalarına önemli bir etkisi vardır. Bilgili insanın önemsendiği, bilginin depolanması, ezberlenmesi ve aktarılmasına ilişkin daha önceleri önem veren felsefi görüşlerin yerine; bilgiye ulaşmanın, bilgiyi paylaşmanın ve paylaşırken sorgulamanın, gerektiğinde bilgiyi üretmenin ve yapılandırmanın önemini vurgulayan felsefi görüşlerin eğitime olan etkisini program geliştirme çalışmalarında görmek mümkündür (Karacaaoğlu, 2014).

11 Mart 2020’de pandemi olarak ilan edilen Coronavirüs (Covid-19), küresel düzeyde sağlık başta olmak üzere, ekonomi, sosyal yaşam ve eğitim uygulamaları üzerinde çok önemli değişimlere ve etkilere neden olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO, 2020b) verilerine göre, 29 Nisan 2020 tarihi itibarıyla tüm dünyada 213 ülkede veya bölgede, toplam 2.995.758 kişide tespit edilen pandemi, 204.987 kişinin ölümüne neden olmuştur.

Coronavirüs (Covid-19) pandemisi, dünya çapında eğitim sistemlerini etkilemiş, yaygın bir şekilde okulların ve üniversitelerin kapanmasına da neden olmuştur (Wikipedia, 2020b). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2020’a) verilerine göre, 07 Nisan 2020 itibarıyla, Coronavirüs (Covid-19) pandemisi nedeniyle 188 ülkede okullar kapanmıştır. Ülkemizde de pandemi nedeniyle, tüm öğretim kademelerinde yüz yüze eğitime son verilmiş, yerel ve merkezî sınavlar ertelenmiş ve öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirmede online sınavlar devreye girmiştir. Giannini & Lewis’e (2020) göre, hızla yayılan virüs bağlamında okul kapanmaları hem hastalığın yayılmasını

yavaşlatmak hem de potansiyel olarak çok sayıda hastalıkla başa çıkamayan sağlık sistemleri üzerindeki etkileri azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bu önlemler, sadece bir sivil dayanışma eylemi değil, aynı zamanda halk sağlığını korumak için zorunlu bir önlem haline gelmiştir.

Eğitim sistemleri kurulurken eğitimin ne olduğu ve hedeflerin istendik olma durumunun belirlenmesinde felsefenin belirlediği ölçütler işe koşulmaktadır. İnsana olan bakış açısı, insanın yaşama bakışı, eğitimi verimli hâle getireceği için yine felsefeden yararlanılmaktadır (Sönmez, 2017: 46). Küresel düzeyde yaşanan salgın nedeniyle ülkelerin eğitim sistemlerinin de özellikle eğitim uygulamaları konusunda etkilenmesi ihtiyaçlar doğrultusunda farklı uygulamalara gidilmesine neden olmuştur.

1. Uzaktan Eğitim

“Bilgi çağı” olarak da adlandırılan günümüzde iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu eğitim ve öğretimle ilgili bazı kavramları ortaya çıkarmıştır. Örneğin, “WEB tabanlı öğrenme”, “çoklu öğrenme ortamları”, “eleştirel ve yaratıcı düşünme” “yaşam boyu öğrenme” ve “internet ortamında öğrenme” bu kavramlardan bazılarıdır.

Uzaktan eğitim, öğrenen ile öğretmenin birbirinden uzakta olmalarına karşın eş zamanlı ya da ayrı zamanlı olarak bir araçla iletişim kurdukları bir eğitim biçimi ya da sınıf içi etkinliklerin yürütülme olanağı bulunmadığı durumlarda eğitim çalışmalarını planlayanlar ve uygulayanlar ile öğrenenler arasında iletişim ve etkileşimin özel olarak hazırlanmış materyaller ile çeşitli ortamlar yoluyla belli bir merkezden sağlandığı bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2010).

İlk olarak Wisconsin Üniversitesi'nin 1892 Yılı Kataloğunda geçmiş olan “uzaktan eğitim” terimi (Distance Education), yine ilk kez aynı üniversitenin yöneticisi William Lighty tarafından 1906 yılında yazılan bir yazıda kullanılmıştır. Daha sonra bu terim (Fernunterricht), Alman eğitimci Otto Peters tarafından 1960 ve 1970'lerde Almanya'da tanıtılmış ve Fransa'da uzaktan eğitim kurumlarına isim (Teleenseignement) olarak uygulanmıştır (Ryan, S., Scott, B., Freeman, H. and Patel, D, 2000). Uzaktan eğitim öğrencilerin fiziki bir okul ortamına gereksinim duymadan bireysel olarak yerleşik bulunduğu ortamda eğitilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle öğretmen ve öğrencinin fiziksel olarak aynı kapalı alanda bulunmasına gerek olmaksızın öğretme öğrenme etkinliklerinin düzenlenip yürütülmesidir.

Uzaktan eğitimin geçmişten günümüze kadar üç farklı kuşağı bulunmaktadır (Jones, 2005). Geçmişte online eğitimde öğrencinin bilgi edinme yolu tek yönlü iken 1989'dan itibaren üniversiteler bilgisayar yoluyla iletişim sayesinde etkileşim kanalını bilgi teknolojileriyle ilişkilendirmişlerdir. Bir modem ve standart bir bilgisayarın kullanılmasıyla öğrenciler gruptaki her bir birey ile doğrudan iletişim kurabilmiştir. (Morris ve Naughton, 1999). Online öğrenme veya e-öğrenmenin ilgi odağı öğrenci-öğretmen iletişiminden çok öğrenme içeriğidir. E-öğrenme web tabanlı öğrenme, bilgisayar destekli öğrenme, sanal sınıflar ve dijital iş birliğini içine alır. Uzaktan eğitim, eğitim bilimleri kadar eski ve yüz yüze eğitim kadar yaygın bir sistemdir. Hatta birçok konuda başarılı sonuçlar almış bir eğitim biçimidir. Modern eğitim ve öğrenme biçimleri ve elektronik öğrenme ile iletişim, bilgiye ulaşım ve bilgi paylaşımı platformu tüm dünya geneline yayılmış ve dünya genelinde standart bir yapı sunan internet önemli bir yer tutmaya başlamıştır. (Kapıcıoğlu ve diğerleri, 2003; Türkoğlu, 2003). Yirminci yüzyılın sonlarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişme göstermesi ve yirmi birinci yüzyılın başında da bu gelişmelerin artık gündelik yaşamın sıradan olaylarından biri haline gelmesi, uzaktan eğitimin en gelişmiş biçimi olan online (çevrimiçi) teknolojileri kullanan

ortamları artırmaktadır (Ergül, 2006). Online (çevrimiçi) eğitim, Ergül'ün (2006) Holmberg'dan (1989, 6) aktardığına göre, öğretici ve öğrencilerin zaman ve mekân olarak birbirlerinden ayrı olması ile gerçekleşen formal bir öğretim olarak tanımlanan uzaktan eğitimin bir alt kategorisidir.

Uzaktan eğitimin tasarımında materyal niteliği, iletişim biçimi, öğrenciye bilgi aktarımı gibi pek çok değişkenin dikkatli bir şekilde planlanması gerekmektedir. Teknolojiyle iç içe çalışabilmek ve bilgiyi öğrenciler için en iyi biçimde tasarlayabilmek eğitimin her alanında önemli bir parçasıdır. İster yüz yüze isterse online (çevrimiçi) olsun öğrencilerin birbirleriyle ve ders materyalleriyle iç içe olmasını sağlamalı ve de öğrenmeyi gerçekleştirmek için etkili bir iletişim becerisine sahip olunmalıdır (Porter, 2004). Düzenlenen online (çevrimiçi) programın kendi özelliklerine göre hedeflenen kazanımların ve etkinliklerin yapılandırıcı ve/veya davranışçı anlayışa uygun olarak belirlenmesi gerekir. Öğreticilerin öğrenci yelpazeleri ve öğretecekleri derslerin türü açısından uygun pedagojik yaklaşımlara karar verme konusunda kesinlikle etkin bir şekilde yer almaları gerekir (Porter, 2004, 13-14). İnternet tabanlı uzaktan eğitimde yani online (çevrimiçi) eğitimde üç önemli temel nokta vardır. Bunlar (Türkoğlu, 2002, 34);

- Programın tasarımında kullanılan yöntemlerin doğru seçimi
- Kullanılacak yöntemlerin internet teknolojileriyle destekleniyor olması
- Teknik, kaynak ve öğretmen desteğinin sağlanmış olması

2. Uzaktan Öğrenme – Eğitim Felsefesi

Çalışmaya temel teşkil eden küresel salgın sürecinde eğitim alanında yaşananlar, eğitim ve öğretimin uygulanma aşamalarındaki dijital bağlamdaki değişimler yeni normal eğitim sisteminin eğitim felsefesi açısından incelenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, bir ülkenin eğitim sistemi, o ülkenin genel yönetim sistemlerine göre biçimlenir. Eğitim sistemi felsefesi de bu genel yönetim sisteminin ana çerçevesi içinde ortaya çıkar. Dolayısıyla eğitim felsefesinin eğitim politikalarına, uygulamalarına ve planlamalarına yön verdiğini söylemek yanlış olamayacaktır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihsel zaman dilimi içinde A.B.D. 'nde John Dewey tarafından formüle edilen Pragmatist eğitim felsefesi (Experimentalism)'nin geliştiği ve eğitim anlayışlarında ön plana çıktığı bir döneme rastlar. Dewey, dönemin en ünlü eğitimcilerindedir. Türk eğitimi üzerine incelemelerde bulunup görüş bildirmesi için, Türkiye'ye davet edilmiştir. Dewey istenilen incelemeleri yaparak bir rapor vermiştir (1924). Ancak, henüz kuruluş aşamasında olan ve yokluklar, çalkantılar içinde bulunan bir devlette J. Dewey'in önerilerinin uygulamaya geçirilebilmesi mümkün olmamıştır (Çetin, 2019). Bu noktada söylenmesi gereken önemli bilgilerden biri şudur: Pragmatist okul, yerleşmiş ve gelişmiş bir toplumun okuludur. Genç cumhuriyetin eğitim anlayışı ile Dewey'in pragmatik eğitim anlayışı zıtlıklar göstermektedir. Yeni kurulan Cumhuriyet yönetimi yeni bir toplum yaratmayı amaçlamaktadır. O yüzden, Cumhuriyet eğitiminin felsefi temeli idealist ve realist ilkelere dayanmalıdır. Eğitim felsefesi, eğitimle ilgili tüm kuram ve uygulamaları bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak değerlendiren bir disiplin olarak düşünülebilir.

İdealizm, realizm, natüralizm ve pragmatizm gibi felsefi akımlar klasik eğitim felsefeleri arasında yer almaktadır. Klasik felsefeler; eğitim sürecinin nasıllığı, neleri hedeflediği ve nihayet hangi değerlerin insana verilmesi gerektiği konusunda kendi inşa ettiği felsefi düşüncüyü temele alan felsefeler olarak tanımlanır (Cevizci, 2017:22-23). Bazıları eğitim felsefesini, felsefenin bir dalı, uzmanlaşma alanındaki bir şekli olarak ele

alırken, bazıları tamamen eğitim sorunlarının ortaya çıkardığı, eğitimin bir dalı kabul etmektedirler. Kilpatrick, eğitim felsefesini, eğitimin ne yapması gerektiğini belirlemeye çalışan bir çaba olarak görürken; Dewey, çağdaş sosyal hayatın güçlüklerini, bunlar uygun zihni ve ahlaki alışkanlıkların kazanılması sorunlarını çözmeye yarayan bir dal olarak görür. Brauner ve Burns ise eğitim felsefesini, bir bakıma felsefi düşüncenin eğitim hareketlerine uyarlanması olarak kabul etmişlerdir (Ergün, 2009:5). Görüldüğü gibi farklı felsefi ekoller eğitim felsefesini değişik şekillerde tanımlarlar. Eğitim aslında eğitim felsefesinin doğasına göre şekillenmektedir.

Eğitimin ana amacı, bütün bilimler için olduğu gibi, bilginin yüceltilmesidir; bilim bakımından bilgi, tüm insanlık için yeniliği işaret ederken eğitimde hedeflenense tek tek bireyler nazarında yeni bilgi üretimine eğilebilmektedir (Goldman, 1999). Okullardaki ve daha büyük ölçekteki eğitim programlarının planlanması, hazırlanması ve sunulması aşamalarında ne gibi bilginin kime nasıl hizmet edeceği sorusunun önemli olduğu düşünüldüğünde, epistemik inançları araştıran ve özünde “bilginin ne olduğunu” sorgulayan çalışmaların, eğitim bilimlerinin hepsi için hayati olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. En çok da eğitim alanındakiler için, bilgiyi tanıyabilmek ve tanımlayabilmek; sosyal öngörüler ile çıkarımlarda bulunmak ve toplumu dönüştürebilmek için bir anahtar rolü oynamaktadır (Neuman, 2003). Şunu da belirtmek önemli olacaktır: Eğitim alanının uygulama kısmı için bilgi önemlidir ancak teorik boyutta, bilimin üretildiği aşamalarda da bilginin ne olduğunun özümsemesi, yine eğitim bilimleri açısından faydalı olacaktır.

Eğitim kurumları, bilginin başrolde olduğu; sunulduğu, analiz edildiği, değerlendirildiği ve yayıldığı en geniş arenadır ve insani tüm deneyimler felsefenin ve bilgi felsefesinin ilgisine mazhar oldukça, hemen tüm insanların ortak sosyal aktivitesi olan okul deneyimi de bilgi ile bağlantılı olarak incelenmeye devam edecektir (Greco, 2007). Eğitimciler ve yöneticiler yeni bilgiler ve çevredeki değişimler ışığında eğitim politikalarını ve yöntemlerini değiştirebilmelidirler. Buradan da anlaşılacağı üzere okul çevresine ve teknolojiye uyum sağlayacak şekilde kurulmalıdır. Okuldaki roller iyi belirlenmeli, sorumluluklar iyi dağıtılmalı, değişik etkinliklerin koordine edilmesi için yönetim hiyerarşisi olmalıdır.

Toplumsal yaşamda gözlenen değişimler ve öğrenme alanındaki yönelimler, eğitim programlarını yönlendirmektedir. Bu bağlamda eğitim programları küreselleşme ve teknolojiden doğrudan etkilenmektedir (Yaşar, 2014).

Teknoloji bireylerin bilgi oluşturma gereksinimlerini yerine getirmelidir (Jonassen, Mayes, ve McAleese, 1993). Bu görevi yerine getirecek teknolojiler boş teknolojiler benzetmesiyle görev alanı çizilen teknolojilerdir. Bu teknolojiler, bilgi iletim görevi için yapılandırılan değil, bireyin bilgi oluşturmaya destekleyen teknolojilerdir (Winn, 1991). Bu çerçevede teknoloji, öğrenci merkezli, öğrenci ilgi ve gereksinimlerini merkeze alan, öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlayacak, yüksek düzeyde düşünme ve yaşam boyu öğrenme gereksinimleri karşılayacaktır (Brown, Collins ve Duguid, 1989; CTGV, 1992; Wilson, 1996). Deutsch (2004), program alanındaki gelişmelerin teknolojiden doğrudan etkilendiğini belirterek programdaki kimi yönelimleri şöyle sıralamaktadır:

- Bireyler öğrenmelerini daha çok internet aracılığıyla gerçekleştireceklerdir.
- Öğrenme hem okulda hem evde devam eden bir süreç olarak algılanacaktır.
- Programların hazırlanmasında sosyal ve çevresel etmenler dikkate alınacaktır.
- Programlarda problem çözme becerisi ön plana çıkacaktır.

- Teknoloji, eğitimi doğrudan etkileyen bir etmen olarak anahtar rol oynayacaktır.

SONUÇ

Küresel salgın sürecinde eğitim öğretim ortamlarının değişmesi ve bu durumun bir sonucu olarak uzaktan eğitim uygulamalarına geçilmesi beraberinde bazı zorlukları ve sıkıntıları da getirmiştir. Salgın sürecinde okullardaki eğitim öğretime ara verilmesiyle birlikte eğitim faaliyetlerinin dijital ortamlarda sadece bilgi aktarma şeklinde yürütülmesi, fiziksel olarak öğretmen ve öğrencilerin ayrılıklarının yanında öğretimi destekleyecek mekanik ve elektronik araçlara ihtiyaç duyulması bu süreçte yaşanabilecek olası sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel salgının ülkelerin eğitim sistemleri üzerindeki etkileri araştırılırken özellikle eğitimcilerin süreci yönetebilme ve yeni normal eğitim uygulamalarına uyumlanmaları, üzerinde durulması gereken en önemli konulardır. Eğitim süreçlerini planlama, yönetme ve eğitimin dijital ortamlarda sürdürülmesi konusunda okullarda sorumluluklar nasıl dağıtılacak? Etkinlikler nasıl koordine edilecek? Çevresel faktörler nelerdir? gibi soruların cevapları üzerinde kafa yoracak bir eğitim kurulunun oluşturulması sürecin en az hasarla atlatılmasında oldukça önemli bir nokta olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y., (2016). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2016)*, 29.bs., Ankara.
- Brown, A.L., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, 18(1), s. 32-43.
- Cevizci, A., *Eğitim Felsefesi*, 5.bs., İstanbul 2018, s. 22-23
- Çetin, H. (2019). “Eğitimden İdealist Beklentiler Pragmatist Yaklaşımlar”. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 27 (2), s. 660-678. DOI:10.1501/Egifak_0000000359
- Dewey, J. (1955). *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. New York. The Macmillan Company.
- Ergün, M., (2009). *Eğitim Felsefesi*, 2.bs., Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Ergül, H. (2006). “Çevrimiçi eğitimde akademik başarıyı etkileyen güdülenme yapıları”, *The Turkish Online Journal of Educational Technology – Tojet*, 5(1), 13.
- Giannini, S. & Lewis, G.S. (2020). *Three ways to plan for equity during the coronavirus school closures*. <https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/25/three-ways-to-plan-for-equity-during-the-coronavirus-school-closures/>
- Holmberg, B. (1989). *Theory and practice of distance education*, London: Routledge.
- Jonassen, D. H., Mayes, T. & McAleese, R. (1993). A Manifesto for a Constructivist Approach to Use of Technology in Higher Education. (Eds. T. M. Duffy, J. Lowyck, D. H. Jonassen, & T. M. Welsh). *Designing Environments for Constructive Learning*. New York: NY: Springer-Verlag, 231-248.
- Jones, D. (2005). *Computing by Distance Education : Problems and Solutions*. <http://cgpan.cgu.edu.au>

- Karacaoğlu Ö.C., “Eğitimi ve Eğitimde Program Geliştirmeyi Etkileyen Gelişmelere Genel Bir Bakış”, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014., s.93
- Kaya, Z., (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Morris, D., Naughton, J. (1999). *The Future’s Digital, Isn’t It? Some Experience and Forecasts Based On The Open University’s Technology Foundation Course*.
- Porter, L. R. (2004). *Developing an online curriculum: Technologies and techniques*, USA:Information Science Publishing
- Sönmez, V., (2017). *Eğitim Felsefesi*, 14.bs., Ankara.
- Yaşar, Ş., “Eğitimde Program Geliştirmeyi Etkileyen Sosyo-Kültürel Etmenler”,
- Yager (ed.) *What Research Says To The Science Teacher*, 7 (1), 7-13. Washington D.C.: National Science Teachers Association.
- Wikipedia. (2020b). *2019-20 koronavirüs pandemisi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/2019-20_koronavir%C3%BCs_pandemisi, web adresinden 03 Nisan 2020 tarihinde edinilmiştir.
- Winn, W.D. (1991). The Assumptions of Constructivism and Instructional Design. *Educational Technology*, 31(9), s. 38-40.

DOĞA BİLİMLERİ VE SOSYAL BİLİMLER AYRILIĞI/BİRLİĞİ TARTIŞMALARININ GELECEĞİ: PANDEMİ SÜRECİ ÖRNEĞİ

Kaan AKMAN, Akademik Düşünce Enstitüsü Genel Sekreteri ve Doktora Öğrencisi

GİRİŞ

Sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin inceleme nesnelere, araştırma metodolojilerinin ve kavram araçlarının birbirinden farklı olması bu iki bilim türü arasında mutlak ayrılığın olduğu anlamına gelmemektedir. Farklılıkların nedeni hiç şüphesiz iki bilim türünün ortaya çıkış sürecindeki koşullarla ilişkilidir.

Pandemi süreci boyunca bilim ve bilim türlerine yönelik yaklaşımların çözümlenebilmesinin temel araçları, alınan kararlar ve yetkililerin söylemleridir. Bilim Kurulu-Toplum Bilimi Kurulu gibi iki farklı kurulun oluşturulmasındaki isimlendirme, zaman olarak kurulma süreci ve kurulun toplanma aralıkları bilim türlerinin önemi ve değerine ilişkin 19. yüzyıldan itibaren yapılan tartışmaların somut bir yansımaları göstermektedir.

1. Sosyal Bilim ve Doğa Bilimleri

Sosyal bilimler, kökleri on altıncı yüzyılda oluşan ve Aydınlanma Dönemi ile gelişen ampirik olarak doğrulanan sistemli, dünyevi bilgi üretme amacıyla olan bir bilim türüdür (Gulbenkian Komisyonu: 1996: 12). Doğa bilimleri ise doğa yasalarını ortaya çıkarmaya amaçlamaktadır. Bu amacı tümevarımcı bir mantık yürütme ve kanıta dayalı rasyonel akıl ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Şenel, 2012: 69,81). Doğa bilimlerinin deneyler aracılığıyla doğanın işleyişi hakkında genel yasaları oluşturma amacı karşılığında sosyal bilimlerin olguları anlama amacı taşımaktadır.

İki bilim türünün kurmuş olduğu sebep-sonuç ilişkileri birbirinden ilişkisiz değildir. İnsanların ve toplumların faaliyetleri doğayı etkilemekte, doğanın koşulları insan eylemlerini şekillendirmektedir. Yönetim kavramının açıklanmasında sıklıkla başvurulan işbölümü ve işbirliği gibi iki temel araç bu belirleyiciliğin iki yönlü etkileşimin sonucudur. Nitekim insanların ilk birlikte eylemde bulunması doğaya karşı olmuştur. Çatışmaya dayanan bu ilişkiler zaman içerisinde iş aracılığıyla uyumlu bir yapıya evrilmiştir. (Ergun, 2005: 18). Dolayısıyla insan ve doğa arasındaki ilişki çetin bir mücadele ile başlasa da zaman içerisinde uyumlu bir hal almıştır. Bu nedenle bilim türleri arasındaki farklılıkların anlaşılabilmesi için insan ve doğa ilişkisinin tarihsel olarak gelişiminin incelenmesi gerekmektedir.

İki bilim türünün ayrımının temelinde inceleme nesnesine yönelik araştırmacıların yaklaşımı açısından öznel-nesnel; bilimin sonuçları açısından faydacı-kuramsal meselesi gelmektedir. Doğa bilimlerinin araştırma bulgularının çok çabuk faydaya dönüşebilme özelliği, sosyal bilimlerin ise uzun bir süreç sonucunda verilerini elde etmesi bilim türlerinin değerini belirleyen başlıca unsur olmuştur.

Bilim türlerinin amaçları arasındaki farklılıklar yöntemsel olarak da kullandıkları araçların çeşitlilik göstermesine neden olmuştur. Sosyal bilimlerin inceleme konuları tekrar ve süreklilik özelliği göstermemektedir. Doğa bilimleri ise matematiksel ifadeler ile açıklanan ve deneysel yollarla kanıtlanmış bulgular ile çalışmalarını yürütmektedir. Deneye dayalı ve kanıtlanmış bulgular doğa bilimlerinin araştırma sonuçlarının kesinliğine

olan inancı güçlendirmekte; bu durum da bilim türlerinin etkilerinin değerlendirilmesini şekillendirmektedir.

Doğa bilimleri yasalarının kesinlik niteliğine sahip olması genellikle bir üstünlük olarak görülmektedir. İki bilim türüne verilen değerdeki ölçütlerden biri de bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Doğa bilimleri her zaman geçerli genellemeler yapma imkânına sahipken, sosyal bilimlerin inceleme nesnelere tekrarlanmasının mümkün olmaması doğa bilimlerine göre genellenebilir kesin bilgiye ulaşmasını zorlaştırılmaktadır. Doğa bilimlerinde yer alan yasaların kesinliği anlayışı sosyal bilimleri de etkilemiştir. Bu etki pozitivist düşüncenin gelişmesiyle belirgin hale gelmiştir. Pozitivist sosyal bilim anlayışı, 19. yüzyılda doğa bilimlerinin başarısını göz önüne alarak doğa bilimlerin kesinlik ve deneye başvurma metodolojisinin toplumun araştırılmasında ve araştırmalardan genellemelere ulaşılmasında da uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Pozitivist yaklaşıma göre sosyal bilimlerin kendine özgü problemleri bulunmaktadır. Bu problem deneysel yöntemin kullanılmasına ilişkindir. Bilimin birliğini savunan bu yaklaşım bilimde açıklamaların ve yöntemlerin tek biçimliğine indirmektedir (Benton, 2013: 24).

İki bilim türünün farklılıklarına ilişkin tartışmalardan bir diğeri de nesnellik öznel meselesidir. Doğa bilimlerinin çalışmalarını matematikle desteklemesi ve fiziksel olayları incelenmesinden dolayı bir nesnellik söz konusudur. Fakat sosyal bilimlerin tamamen öznel bir niteliğe sahip olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü sosyal bilimlerin kendine özgü nesnellik bulunmaktadır. Gulbenkian Komisyonu raporunda sosyal bilimlerin nesnel olmadığına yönelik indirgemeci yaklaşıma *“kabul edemediğimiz tek şey, nesnellüğün olmadığı iddiasıyla sosyal bilimin, hepsi birbirine eşdeğer bir özel görüşler çeşitlenmesine indirgenmesidir”* şeklinde yanıt verilmiştir. Raporda yer alan başka bir tespitteki *“bilginin sosyal temelleri olduğunu kabul etmek, nesnellik kavramıyla hiç de çelişki içinde değildir. Tam tersine, biz, geçmişteki uygulamalara yönelik eleştirileri değerlendirerek ve hakikaten daha çoğulcu ve evrensel yapılar kurarak yapılacak bir yeniden yapılandırmanın, sosyal bilimlerin nesnellüğünü arttırabileceğine inanıyoruz.”* ifadelerde sosyal bilimlerin nesnellüğünün artırılacağı savunulmuştur (Gulbenkian Komisyonu: 1996: 87).

Doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki ayrılığa ilişkin temelde iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu ayrılığı reddederek bilimin birliği ilkesini savunan pozitivist yaklaşımdır. Bu yaklaşım doğa bilimlerinin açıklama yöntemlerini sosyal bilimlere de kapsayacak şekilde genişletmeyi önermiştir (Ergun, 2015: 65). Bilimlerin amaçlarının açıklamak olduğunu savunan bu yaklaşım doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında temel ayrılığın olduğunu kabul etmekle birlikte tahakkümcü bir anlayış doğrultusunda doğa bilimlerini üstün tutma anlayışına sahiptir.

İki bilim türü arasında bir ayrılık olmadığını savunan düşünceye karşı gelişen anti-pozitivist yaklaşım 19. yüzyılın son çeyreğinde Almanya’da ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın temel tezi doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında önemli farklılıklar olduğudur. Kıta Avrupa’sında gelişen bu bakış açısı sosyal bilimlere yönelik farklı bir bilim felsefesi geleneğinin oluşmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım içerisinde Dilthey, yorumlayıcı sosyal bilim geleneğine damgasını vurmuştur. Dilthey için doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında konu ve yöntem açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan ilki doğal olguların tekrar ve süreklilik göstermesidir. Bu durum doğa bilimlerinin konuları hakkında tüm zamanlar için geçerli genellemeler yapma imkânı sağlamaktadır. Fakat madde ile ilgili olmayan konular değer ve normlara bağlılığıyla

oluşmaktadır. Bu nedenle de insan eylemlerini yönlendiren bu değerler fiziksel olmayıp simgeseldir (Özlem, 2010).

Benton, doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin araştırma nesnelerinin tamamen farklı olduğunu savunan yaklaşımı hümanist olarak adlandırmıştır. Bunun nedeni ise sosyal bilimlerin inceleme konularının insanların ve toplumsal ilişkilerin kendine has özellikler taşıdıklarını varsaymalarıdır. Hümanistler toplumun bir bilimi olduğunda, doğayı araştıran bilimlerden farklı türden bir girişim olacağını ileri sürmektedir. Aynı zamanda doğa bilimleri metodolojisinin ve açıklamalarının kapsamının sosyal bilimlere genişletilmesinin uygun olmadığını savunmaktadır. Hümanistlere göre sosyal bilimlerin açıklamalar üreteceği olgular yasalara bağlı değil, niyetli anlamlı ifadelerle sahiptir (Benton, 2013: 65).

Bilim türleri arasındaki farklılıklara yönelik pozitivist ve anti-pozitivist yaklaşım tartışmaları günümüzde görece önemini yitirmiştir. Bu durumun nedeni Cankoçak'ın da belirttiği gibi 19. yüzyıla kadar insanı doğa dışında bir yerde görme anlayışının terk edilmeye başlanmasıyla birlikte doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki ayrımın silikleşmesidir (Cankoçak, 2018). Benzer şekilde Gulbenkian Komisyonu raporunda da sosyal bilimlerin doğaya artan bir saygı gösterme yönünde yol aldığı belirtilmiştir. Bunun karşılığında doğa bilimleri de, evrenin doğanın dışında bir yere yerleştirilmiş olan insanların egemenliğine tabi bir otomat değil, etkin bir gerçeklik olarak algılama yönünde bir anlayış göstermiştir. Bu nedenle doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin yakınlaşması her ikisinin de karmaşık sistemlerle uğraşmaları ölçüsünde giderek artacaktır (Gulbenkian Komisyonu: 1996: 74-75).

Bilim türlerinin mutlak ayrılığı ve birlikteliği konusunda Benton, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki ayrımın farklı inceleme nesnelere nedeniyle olduğunu savunan hümanist argümanı reddetmiş, diğer yandan dayatmacı olarak gördüğü ve bilimin birliği ilkesini savunan pozitivistliği de eleştirmiştir. Bu kapsamda bilimler arasında eşitsiz ve kompleks bir birliktelik olduğunu savunmuştur. Pozitivistlerin ortak teorik ve metodolojik yaklaşımından ziyade birbiri ile örtüşen veya farklılaşan özellikleri olduğunu, aralarında bağımlılık ve özerklik ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir (Benton, 2013: 29).

Doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki temel amaç ve yöntem açısından farklılıklara rağmen ilişkisiz bilim türleri değildir. Örneğin bir yönetim bilimci, insanı toplumu ve devleti anlama çabasında tarih, sosyoloji gibi farklı bilim dallarının birikimlerinden yararlanmaktadır. Fakat sosyal bilimler içerisindeki bu etkileşim doğa bilimleri ile oldukça kısıtlı gerçekleşmektedir. İnceleme nesnesi devlet olan yönetim bilimleri özellikle doğa bilimleri içerisindeki yer bilimlerine sıklıkla başvurmaktadır. Devleti inceleyen yönetim bilimciler devletin yapısı ve etkileşiminde coğrafyanın belirleyici en az siyasi olaylar kadar göz önüne almaktadır. Bu nedenle doğa bilimlerinin kavram araçlarının ve bulgularının sosyal bilimlerin araştırma alanlarından tamamen uzak olarak kabul etmek, sosyal bilimlerin sonuçlarının geçerliliğini zedelemektedir. Diğer yandan doğa bilimleri de insanı, toplumu ve devleti ele alan sosyal bilimlerin araştırmalarını yok sayarak çalışmalarını yürütmesi, bilimsel bilginin birikimli ve eleştirel özelliği ile bağdaşmamaktadır.

2. Covid 19 Döneminde Bilim

Bireysel, toplumsal ve yönetsel yaşamımızda önemli etkiler ortaya çıkaran Covid 19 pandemi sürecinde en çok kullanılan kavramlardan biri de bilim olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 02.06.2020 tarihi itibarıyla Covid 19 kaynaklı ölüm sayısı 371.116 kişi iken vaka sayısı 6.057.853'tür (covid19.who.int/). Dünyanın tüm bölgelerini etkisi altında alan pandemi sürecinde devletlerin ve küresel örgütlerin krizin yönetilmesine

ilişkin politikalar ile virüse karşı aşının bulunması birbiri ile eş zamanlı ilerlemiştir. Bu nedenle pandemi süreci çok yönlü bir yönetim yapısını içermektedir. Örneğin, bir kamu politikası analizi çerçevesinde karar verme, uygulama ve politikaların etkilerini değerlendirme gibi birçok çalışma ile kamunun Covid 19 sürecine yönelik tutumları incelenebilme niteliğine sahiptir. Fakat bunun dışında Covid süreci toplumun ve yönetenlerin bilim ve bilim türlerine olan yaklaşımı hakkında da çıkarım yapabileceğimiz bir süreci sağlamıştır.

Bilim türleri arasındaki ayrımın temelinde belirtilen faydacı anlayış pandemi sürecinde görünür hale gelmiştir. Pandemi boyunca tüm dünya aşının bulunmasına odaklanmıştır. Bu talebin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gerektiği de beklenmektedir. Doğa bilimlerinden beklenen bu istek toplumsal ve yönetsel meselelerde benzer bir şekilde görülmektedir. Çünkü sosyal bilimler toplumsal, ekonomik ve yönetsel incelemelerinin sonuçlarını daha uzun zamanda elde etmektedir.

Ekonomik, yönetsel ve toplumsal yaşamın yaklaşık üç aylık bir zamanda karşı karşıya kaldığı gelişmeler pandeminin bireysel ve kitlesel bir sağlık problemi olmasının ötesine taşımıştır. Bu nedenle pandemi sürecinin doğa bilimlerini kapsayan boyutu olduğu kadar sosyal bilimlerin kavram ve kuramlarına da ihtiyaç duymaktadır. Yönetim bilimleri açısından konuya yaklaştığımızdan virüsün ilk gününden itibaren kamu politikasına karar vericiler ve uygulayıcılar açısından acil bir kriz yönetimi söz konusudur. Sadece pandemi sürecinde değil salgın sonrası sosyal ve ekonomik yaşamın düzenlenmesi de bir yönetim süreci gerektirmektedir. Bu nedenle pandeminin sonuçları iki bilim türünün bulgularının farklı açılardan önemli hale getirmektedir.

Bilim kurulunun oluşturulması pandemi sürecinin yönetimini bilimsel bir anlayışla sürdürmek gibi bir anlayışı yansıtırken aynı durum sosyal ve yönetsel meselelerde karşımıza çıkmamaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Ocak 2020 tarihinde aralarında enfeksiyon, mikrobiyoloji, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları uzmanı akademisyenin bulunduğu 31 üyeden oluşan bir Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurulun kararları tavsiye niteliğindedir. Sağlık Bakanlığı tarafından oluşturulan bir diğer kurul ise Toplum Bilimleri kuruludur. Sosyoloji, iletişim, psikoloji, din sosyolojisi, istatistik gibi alanlarda çalışacak Toplum Bilimleri Kurulu, bilim kurulunun kurulmasının ardından yaklaşık 5 ay sonra toplanmıştır (<https://www.saglik.gov.tr/>). Sağlık Bakanı bu kurulun toplantısında kurulun işlevini şu şekilde açıklamıştır.

“Pozitif bilimlerin sınırlayıcı yapısının ötesinde, yaratıcı dinamikleri hesaba katan toplum bilimleri mensuplarını salt bir bilim kurulu olarak değil, bir beyin fırtınası grubu olarak da görme eğilimindeyiz. Bilgiye ihtiyacımız olduğu kadar, fikre ve sezgiye de ihtiyacımız var. İnsanın ve toplumun davranışı ne olacak? Bunun öngörüsü son derece kıymetli. Bu yeni aşamada, salgına karşı kolektif davranış paydasının, ana motivasyon unsurunun irdelenmesine ihtiyaç duyuyoruz. Toplum Bilimleri Kurulu, tavsiye kararları alacak, gerektiğinde kamuoyu ile bu kararlar paylaşılacaktır.”(<https://www.saglik.gov.tr/>).

Biyoloji, fizik, kimya, yer bilimleri gibi alanlardan oluşan doğa bilimleri daha genel kapsamda pozitif bilimlerin toplumsal ve yönetsel zihinlerde değeri, bilimlerin araştırma sonuçlarına ilişkindir. Bireyleri, toplumları ve devletleri derinden sarsan pandemi süreci farklı bilim türlerinin çalışmaları arasında bir üstünlüğün değil, etkileşimin olması gerektiğini belirgin hale getirmiştir.

SONUÇ

Toplumsal ve yönetsel meselelerin tartışma zemininde sosyal bilimlerin verilerinden yararlanma noktasında yaygın bir isteksizlik bulunmaktadır. Bu durum sosyal bilimlerin

kısa sürede fayda sağlamayan bir bilim türü olmasının bir sonucu mudur? Yoksa toplumların yönetim zihniyetlerine ilişkin bir kanıksanmış tutum mu? Şüphesiz iki faktör de bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Toplumların geri kalmışlığının nedenlerinin teknik araçların eksikliği ile değerlendirilmesi, bilim ve tekniğin adeta özde hale getirilmesi, somut uygulamaya yönelik ve pratik fayda sağlamayan araştırmaların bilim olarak kabul edilmemesi sosyal bilimlerin bilimsellik niteliğinin tartışılmasında toplumsal zihin kodlarıdır.

Problem çözme amacıyla olan bilim türlerinin sonuçları açısından öne çıkarma anlayışı yerine bilimin tüm bulgu ve verilerinden yararlanmak gerekmektedir. Çünkü doğa bilimlerini anlamadan evreni ve yaşamı açıklamak mümkün değildir. Fakat bir o kadar sosyal bilimler de insanı ve toplumu inceleyerek insan-toplum-evren ilişkisinde önemli bir parçayı tamamlamaktadır. Bu iki bilim türü arasında tam anlamıyla bir kopukluk veya birliktelik aramak yerine kavram, kuram ve teorileri inceleme nesnelere farklı bir bakış açısı kazanabilmek için yararlanmak gerekmektedir.

Covid 19 süreci bilim türleri arasında ayrılığı ve bilimin değerini bir kez daha sorgulamaya açmışken tekrar akıllarda iki önemli soru bırakmıştır. Bunlardan ilki insan düşüncesinden bağımsız somut varlık ve olayları açıklayan doğa bilimleri ile insan ve toplumları anlamaya çalışan, insan eylemlerini tarihsel gelişim sürecinde inceleyen sosyal bilimler arasında bir ilişki kurulamaz mı? İkincisi inceleme nesnelere ve araştırma metodolojileri farklı olan bu bilim türlerinin birbiri ile etkileşimleri, olayları ve olguları açıklama da farklı bir yaklaşım sağlamaz mı? Bu soruları yanıtlamak geçmiş tartışmaların birikimi ile gelecekte karşılaşılabilecek küresel krizleri çözme sürecinin daha hızlı ve etkin bir şekilde yönetilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA:

Benton T., Sosyolojinin Felsefi Kökenleri Kant, Durkheim, Weber, Marx, (Çev. Ümit Tatlıcan), Küre Yayınları, İstanbul, 2013.

Bilim Kurulu, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215> (09.06.2020).

Cankoçak, K. Marx ve Doğa Bilimleri, <https://www.youtube.com/watch?v=o9VOQT9MyVI> (30.05.2020).

Covid 19 İstatistikleri, Erişim Adresi: <https://covid19.who.int/>(02.06.2020)

Ergun, D. Sosyoloji ve Tarih Sosyolojide Yöntem Sorunu, İmge Yayınları, İstanbul, 2005.

Gulbenkian Komisyonu Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor, Metis Yayınları, 1996.

Özlem, D., Bilim Felsefesi, Notos Kitap, İstanbul, 2010

Şenel, A. (ed.), Bilim ve Bilimsel Yöntem, Bilimsel ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2012.

Toplum Bilimi Kurulu, <https://www.saglik.gov.tr/TR,65907/toplum-bilimleri-kurulu-saglik-bakani-koca-baskanliginda-toplandi.html> (09.06.2020).

COVID 19 SONRASI KÜRESEL SİSTEMİN KRİZLERİ VE GELECEĞİ

Erhan ALEMDAR- Akademik Düşünce Enstitüsü Düzce İl Temsilcisi

“Önce Covid mi mutasyon geçirecek yoksa devletler ve küresel sistem mi?”

GİRİŞ

Yeni Koronavirüs hastalığı (COVID-19), ilk olarak Çin’in WUHAN Eyaleti’nde aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020’de tanımlanan bir virüsdür. (Kovid19bilgi.saglik.gov.tr). Bu durum kısa sürede Çin’den tüm dünyaya yayılmıştır. Bununla beraber ülkelerde küresel çapta pandemi ilan edilmiştir. Türkiye’de de pandemi ilan edilerek, ilgili kurullar ile birlikte sürecin koordinasyonu sağlanmaktadır. Virüsün etkisi çok korkunç ve fazladır, bu sebeple virüs dünyada paniğe yol açmıştır. Nitekim dünya devletleri bu pandemiye hazırlıksız yakalanmışlardır. Çoğu devlet ya virüs ile alakalı tedbirleri almamış ya da alınan tedbirler yetersiz kalmıştır. Bu sebeple virüs dünya genelinde yayılma hızını arttırmış, tüm yaşamımızı yakından etkilemiştir. Alınamayan tedbirler ülkelerin; sağlık, ekonomik alanlarına ciddi zararlar vermiş ve halen de vermektedir. Nitekim sağlık sistemleri birçok ülkeyi pandemiye cevap veremez hale getirmiştir.

1. Covid- 19 ve Küresel Sistem

Türkiye’de Covid vakası ilk kez 10 Mart tarihinde tespit edilmiş ve kamuoyuna açıklanmıştır. Türkiye’de süreç o zamana kadar stabil ilerlerken, 10 Mart sonrası Türkiye’de de vaka sayısı artmaya başlamıştır. Türkiye’de başlangıçta; ateş ölçümü, detaylı sağlık taraması, kişinin nereden geldiğinin tespiti gibi bazı önlemler geç alınmıştır. Bu geç alınan önlemler vaka sayılarının hızla artmasına neden olmuştur. İstanbul özelinde görülmeye başlanan vaka artışları daha sonra Türkiye’nin tamamına yayılmıştır. Türkiye’nin tamamına yayılmasıyla, yeni ve zorlu bir salgın süreci bizler için başlamıştır. Bu dönemin ardından ülkemizin yürütme kanadı belli başlı tedbirler almaya başlamış, virüsün yayılımının ve yayılım hızının önüne geçmek için çalışmalar başlatmıştır. Ancak Türkiye’nin karakteristik yapısı, halkımızın tutum ve davranışları virüsün yayılma hızını daha da artırmıştır. Bu durumun sonucunda, Türkiye’de sağlık sisteminde amansız bir mücadele dönemi başlamıştır. Yine de devletimiz bu sürece karşı kısa sürede ciddi tepki vermiş, geçmişten gelen sağlık yatırımlarımızın avantajları sayesinde kısa sürede tedbirlerin de katkısıyla sağlık sistemi hazır duruma gelmiştir. Sağlık sistemimizin avantajları, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere nazaran daha fazla olduğu için salgın sürecinde sağlık donanımı ve diğer ihtiyaçlarla alakalı sorunlar yaşanmamıştır. Kendi sağlık ihtiyaçlarımızı üretme adımları atılmış, ihtiyaç sahibi ve talepte bulunan birçok gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere de hibe veya bedeli karşılığında bu alanda destek sağlanmıştır. Türkiye, sürecin yönetilmesinde ve devamında yaptıklarıyla salgının kontrol altına alınabilmesi adına diğer ülkelere de hem diplomatik hem akademik alanda katkıda bulunmuştur. Bu noktada Türkiye, güçlü duruş sergilemiştir ancak küresel çaptaki devletlerde durum aynı olmamıştır.

Arı, küreselleşmeyi ‘Küreselleşme, tüm sorunların ve çözümlerin küresel boyutta etkilerinin birlikte yaşanmasına yol açmıştır’ şeklinde tanımlamıştır (Arı, 2013:178). Küresel sistem ve küresel güçler açısından bakarsak, şu ana kadar gelinen noktada birçok güçlü ve güçlenmekte olan devlet salgına karşı ilk anda tepki verememiştir. Sağlık altyapıları, idare ve sevk yapıları, hizmet sektörlerindeki açıklar, yatırım alanlarının farklılıkları vb. gibi durumlardan ötürü birçok devlet, salgın sürecini yönetememiştir ve

halen de yönetememektedir. Toplumdaki korku ve panik hali, devletlerin kısıtlamalarının ölçülerine göre daha da artmakta, bu durum salgının seyirinde de ciddi oranda olumsuzluk yaratmaktadır.

Devletlerin, vatandaşları üzerinde zayıf kalan yönetim etkinliği, liberal anlayışın getirdiği rahatlık, toplumun salgın ciddiyetini kavrayamadığını göstermektedir. Küresel sistemin son 40 yılda kazandırdığı rahatlık, serbest dolaşım, teknolojik hız ve ilerleme, temasın ve mesafenin kısılması, sınırların kalkması gibi olgular; toplumları ciddi oranda rehavete doğru sürüklemiş, bilinçaltlarına dokunulmazlığı aşılammış, insan aklını tek bir merkeze doğru bağımlı hale getirmiştir. Hangi boyutta olursa olsun kimliğin en anlamlı olduğu düzey yüz yüze ilişkilerin olduğu düzeydir (Huntington, 2017: 173). Küresel sistem devletlerin, insanların davranış ve çabalarına prangalar vurmuştur. Bu prangaların etkisini de küresel ölçekte tahribat yaratan, yaratmaya devam eden COVID sorununda görüyoruz.

Devletlerin hareket alanlarının daralması, politikalarında dışsal bağıllık, gelişim ve dönüşümlerine en büyük sorun teşkil etmiş, etmektedir. Bu gidişat günümüz yaşantısında ve gelişmelerinde; iktidarların, bürokrasinin ve vatandaşların geleceğini tehlikeye atmaktadır.

Pandemi, ülkelerin kendine yeter olabilmek için stratejik sektörlerini özel korumaya alacağı, dönüştürücü bir “güvenlik kaygısı fırtınası” getirmiştir (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2020:30) Kilitlenen ülkeler çareyi kendi çözümlerinde ve mücadelelerinde aramaya başladılar. Küresel sistemin getirdiği; tek olana, bir merkeze, bir anlayışa veya ortak olana bağıllık, kriz anlarında devletleri zora sokmaktadır. Birçok alanda ileri derecede gelişme sağlayan ülkeler, pandemi sürecinde hem iç hem dış politikada başarısız kalmaktadır. Bu başarısızlık birçok devletin devlet yönetimlerinin, yönetim yapısını orta ve uzun vadede sorgular hale getirmektedir.

Demokrasinin bir diğer temel değeri olan eşitlik, bütün bireylerin insan olmak bakımından eşit siyasal değerde olmasını, bireyler arasında ayırım yapılmamasını, herkese eşit muamele edilmesini ve siyasal yönetim sürecine katılım konusunda bütün toplum üyelerinin eşit derecede hak sahibi olduklarını ifade eder. Küresel sistem, sınırları kaldırarak tek kültür, tek toplum, tek hayat tarzı, tek siyasal anlayış biçimini dünya halklarına ve ulus devletlere bir nevi dayatma yapan, ister istemez etkili politikalarıyla, baskın kuruluşlarıyla karşı tarafı kendine çeken bir süreçtir (Dursun, 2014:171). Bu süreçte herkes eşit gibi görünür, herkes her şeyden istediği gibi faydalanır gibi görünür. Bu; toplumdaki uzak kalmış, eğitim, kültür, siyasal katılma gibi süreçlerden dolayı geri de kalarak dışlanmış birçok toplumu gündelik hayata, dünya yaşantısına katmış, aktif hale getirmiştir.

Küresel bağıllık toplumlar içinde bağları, iletişimlerini güçlendirmiş olsa da bugünün dünyasında salgın sürecinde herkesi birbirinden koparmaktadır. Salgının getirdiği evde izolasyon ve karantina, toplumu gündelik hayattan uzaklaştırmakta, sınırlarını kapattırmakta, sanal aleme yönelmektedir. Küresel sistem içerisinde teknoloji ve bilimde bir o kadar önemli yerde durmaktadır. Ancak insan faktörünün dışsal hayattan kopması, gündelik hayatın durma noktasına gelmesi küreselleşme sürecindeki teknolojik-bilimsel atılımı anlamsız kılmaktadır. Bu pandeminin uzun süreceğinin beklenmesi “pandemi sonrasına hazırlık” gündemini de önemli hale getirmektedir (Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2020:33).

Pandemi süreci ve sonrası için görülen gidişat, sistemin sorgulanmasına veya revize edilmesine ya da lağvedilmesi süreçlerine kadar uzayacak bir tartışmaya da alan açmaktadır. Pandemi sürecinde analiz edilen politikalar, ihtiyaçlara ulaşmadaki sorunlar,

tedarik zincirinin sayılı merkezlerden sağlanması, sistemi sorgulatacak, iyi yanlarını da unutturacaktır.

Küresel sistem, belli başlı devletlerin yönetiminde veya aralarındaki mücadele çemberinde ya gelişmektedir ya da çatışmaktadır. Bugün bu durum, ABD-ÇİN gibi küresel ölçekte yer edinen büyük ülkeler arasında gerçekleşmektedir. ABD'nin 1929 buhranından sonra yaptıkları, 1950'li yıllardan sonra ortaya koyduğu ekonomik destekler, 2008 krizinde ki duruşu, uzun yıllar küresel güç olarak kalabilmesine imkân sağlamıştır. Özellikle Sovyetlerin çökmesiyle rakipsiz kalan, dünyaya abilik yapmaya devam eden ABD, 1973'te ülkelerin para birimlerini kendi rezerv parası olan dolara sabitleyen sistemi uygulamaya aldırılmış, ekonomik bağımlılığı ciddi oranda arttırarak birçok ülkeyi ve kuruluşu kendisine bağlamıştır.

Ekonomik bağımlılık siyasal ve kültürel bağımlılıkları da peşine sürükleyerek; ülkenin maden, enerji, siyasi süreçlerini de bir noktaya bağlatmıştır. ABD bu sayede birçok ülke üzerinde söz sahibi olmuş, kendisine karşı rakip oluşacak orduları, iktidarları dayatmalar ve baskılarla dışlamayı, yıkmayı başarmıştır. Küresel çapta, toplumlar ve devletler üzerinde etkin olan politika kurumlarını da (IMF, WB) aktif kullanmış, küresel sistemin başında kalmayı başarmıştır. AB gibi, birçok ülkenin birlikteliğinden oluşan güçlü yapılara karşı da ekonomik ve siyasal üstünlük elde etmiş, AB kurumunun Rusya üzerinden alacağı baskılara karşı da NATO gücüyle kalkan koyarak, “güçlü benim” imajını her seferinde göstermiştir. Ancak salgın süreci öyle bir süreç haline gelmiştir ki, ne AB ne ABD ne de Rusya Türkiye kadar tepki verememiş, müdahale edememiş, sağlık altyapılarının acizliğine uğramışlardır. Nüfusa oranlı bakıldığında sağlık altyapıları bu ülkelerde yetersiz kalarak gelişmemiştir.

AB, kendi içinde hem mali konuda hem birlik konusunda hem de sağlık konusunda güç gösterisi yapamamış, salgından ciddi oranda etkilenen, hasar alan İtalya'yı birlikten çıkma kararı alacak duruma getirmiştir. Bir o kadar etkilenen İspanya'da hükümet, AB ile alakalı çalışmaların salgından sonra tekrar ele alınacağını, birlikten ayrılma konusunda ivedilikle ele alınacağını deklare etmiştir.

Küresel birliktelikler ve kurumlar salgın sürecinde sorgulanır hale gelmiştir. Özellikle AB, kısa vadede dağılmasa bile orta ve uzun vadede ciddi şekilde sorgulanır hale gelecek, belki de ayrılık kararı alan İngiltere'nin peşine takılan ülkelerde olabilecektir. Bu gibi kurumlar, iyi günlerden ziyade kötü günlerde harekete geçmesi gereken, güçlerinin deklaresi adına içe yönelikten sonra dışa yönelikte desteklerde bulunabilen kurumlar olmalıdır. Bunu bugün Türkiye yalnız başına yapabilmektedir. Sağlık altyapısındaki güçlü duruş bunu yapabilmesine imkân sağlamaktadır. AB salgın sürecinde içe dönük, içeride de pasif duruş sergilemektedir.

ABD ise Çin'in küresel çaptaki çalışmalarına nazaran suçlayıcı politikalarla gündemi ve dikkatleri üstünde toplama mücadelesine girişmiştir. Çin, salgın sürecinin başladığı yer olsa da sonradan uluslararası çalışmalara destek vermiş; ihtiyaç sahibi ülkelere tıbbi, sağlık, siyasi desteklerde bulunma çalışması içerisinde olmuştur. Çünkü Çin, ABD'nin içine kapanık pozisyonlarını doldurarak, ABD'nin karşısına çıkabilecek küresel güç olma çalışmasının tam ortasındadır. Çin, kötü imajını, yapmak istedikleriyle düzeltmek istemektedir.

Askeri ittifaklar ve ekonomik ortaklıklar, mensupları arasında işbirliği olmasını gerektirir, işbirliği güvene dayanır ve güven de en fazla, ortak değerlere ve ortak kültüre sahip toplumlarda serpilir (Hungtington, 2017:183). Günümüzde, geçmişte anlam yüklü ve ortak paydalar içeren birliktelikler artık bu anlamını yitirmeye doğru gidiyor. BM, AB,

NATO gibi birlik kurumları, üyelerinin zor zamanlarında etkili cevap verememektedir. Çare üretemeyen bu küresel kurumlar gelecek dönemlerde gitgide itimatlarını kaybedecek, inançlarını yitirecek, dağılma süreçlerine doğru evrileceklerdir. Covid-19, dünyada ki devletlerin kendi kendilerine yetmeleri anlayışını doğurmaktadır. Ulus devlet olma, milliyetçilik anlayışını yeniden canlandırma gibi süreçler artık devletler için kaçınılmaz bir süreç olacaktır. Yapısalcı yaklaşıma göre ulus-devlet günümüzde revizyona uğramamış, hala gücünü korumaktadır (Ercan, 2018:81). Ulus devletlerin geri dönüşü küresel sisteme ciddi zarar verecek, sistemi sorgulatır hale gelecektir.

Covid-19, ülkelerin ekonomik göstergelerini, sağlık altyapılarını, siyasal süreçlerini ciddi oranda etkilemiştir. Birçok borsa salgın sürecinde ciddi oranda olumsuz etkilenmiş, birçok şirket iflasın eşiğine gelmiştir. Devlet sağlık yatırımlarında geri kaldığını görmüş, salgın süreci de sağlık yatırımları zayıf olan ülkeleri kilitlenme durumuna getirmiştir. Salgın sürecinde vatandaşlarına, ihtiyaç sahibi devletlere karşı insanlık dışı davranışlarda bulunarak, dünya kamuoyunda gerçek yüzünü de ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, salgın gibi zorlu zamanlarda iktidarların karar alma süreçleri de sorun yaratmaktadır. Koalisyon hükümetleri salgın sürecinde ciddi oranda kriz yaşamış, istikrarsızlıklar sebebiyle krizler yaşamaya devam etmektedir. Başkanlık sistemi ve otoriter yönetimi içinde barındıran birçok devlet bu süreci ciddi oranda itidalli yürütmektedir, bazıları da bu süreçte başarısız kalmaktadır. Nitekim salgın sonrası dönemde ortaya çıkacak olan küresel güç sorunu, küresel birliktelik kurumlarının başarısız politikaları, ulus devletlerin ortaya çıkma pozisyonları gibi birçok konu tartışmaya açılacaktır.

Ekonomik desteklerin boyutları Merkez Bankaları tarafından gitgide büyütülse de, ciddi ekonomik durgunluk ve ekonomik bozulma ülkelerin yeniden yapılanmalarına, devlet olma süreçlerini, alt yapılarını sorgulamalarına sebebiyet verecektir. Böyle giderse içine kapanık hareket eden küresel güç olan ABD yeni dönemde ciddi oranda saygınlığını kaybedecek, onun yerini almaya çalışan veya onun yerine geçirilmek istenen Çin'in salgın sürecinde yaptıklarıyla, salgın süreci sonrasında yapacakları yeni dönemde konumunu belirleyecektir. 1973 sonrası daha da büyük küresel güç olan ABD, Çin'e karşı ne hamle yapacak bu da ayrı bir durum elbette. Şayet ABD bulunduğu durumdan güçlü çıkar, içine kapanık anlayışı terk ederse dünya üzerinde tekrar hâkimiyet kurmak adına mücadelesini sürdürecektir. Çin bu noktada geride kalabilir, mücadelesinde yeteri kadar ileri kademe elde edemeyebilir.

SONUÇ

Bu yazıda, Küreselleşme nereye doğru gidiyor? Küresel sistemin geleceği ne olacak? ABD küresel güç olarak kalabilecek mi? Çin şeffaflıktan uzak hareket ederek sakladığı Covid salgınının kendisine karşı getirdiği kötü bakış açısını nasıl bertaraf edecek? Çin, ABD'nin yerine geçebilecek güçte ve donanımda bir ülke mi? AB'nin geleceği ne olacak? gibi soruları cevaplamaya çalıştık. Fakat salgın sürecinde de salgın sonrası da bu sorular tekrar tekrar sorulmaya ve sorgulanmaya devam edecek. Salgın sürecinde ekonomik göstergeleri takip etmek, ülkelerin siyasal çalışmalarını ve politik kararlarını izlemek bize salgın süreci sonrası ortaya çıkacak bazı kodların cevaplarını da verecektir.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2013). *Uluslararası Siyasal Sistem ve Dış Politika*, Mkm Yayıncılık, Bursa.
- Huntington, S. (2017). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okyanus Yayıncılık, İstanbul.

Stratejik Araştırmalar Merkezi (2020). *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Matsa Basımevi, Ankara.

Dursun, D. (2014). *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınevi, İstanbul.

Ercan, M.(2018). *Avrupa Birliği ve Türkiye İle İlişkileri*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Yeni Koronavirüs Hastalığı Nedir? <https://Covid19bilgi.Saglik.Gov.Tr/Tr/Covid-19-Yeni-Koronavirus-Hastaligi-Nedir> (09.06.2020).

COVID 19'UN ÇİN VE DÜNYA EKONOMİSİNE ETKİSİ

Aslan AZİMZADE, Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

2019'un sonunda, Çin'in Wuhan şehrinde 2019-nCoV adlı yeni bir koronavirüsün ortaya çıktığı haberi yayılmaya başladı (McKibbin, Fernando, 2020: 2). İlk hastanın toptan satış pazarında deniz ürünlerinden enfekte olduğu anlaşıldı. Yeni bir virüsün yayılmaya başladığı pazar 1 Ocak 2020'de kapatıldı. Şu an 4.363.949 kişi virüse bulaşmış ve 293.555 kişi hayatını kayb etmiştir (www.worldometers.info). Peki bu virüs Çin ve dünya ekonomisinde nelere sebep olabilir? Şu anki durum nedir?

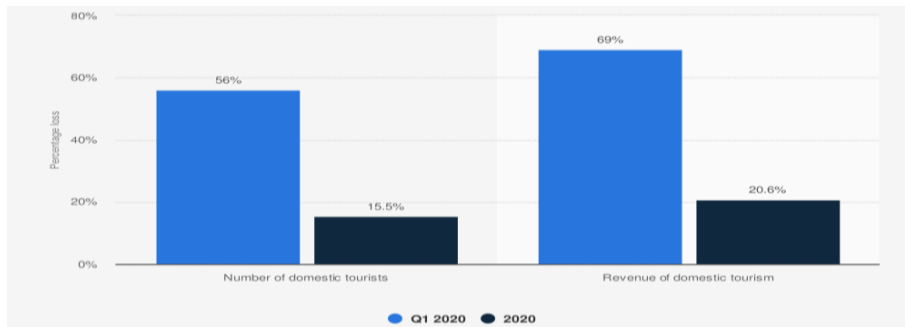
Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomisine sahip olan ülkesidir. Ülkenin ekonomisini ayakta tutan esas unsurlardan biri de ticarettir. Bugün Çin bir çok ülkeye ürün ihraç etmekle birlikte bir çok ülkeden de ürün ithal ediyor (Garibli, Azimzadeh 2018: 132). Koronavirüs bu bağlamda Çin ekonomisinde büyük bir iz bırakacaktır. Öyle ki, bazı ülkeler Çin'den ürün ithaline bir süreliğine ara vermek niyetindedir. Bu tahminin kendini doğrulttuğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de pandeminin ilk dönemlerde dünyada anti küreselleşmenin arttığını gördük. Bir çok ülke diğer ülkelerle kendi ticaretine bir süre ara verdi. Çin'in ise bu konuda diğer ülkelere daha çok menfaat kaybettiğini söyleyebiliriz.

1. Covid-19'un Çin ve Dünya Turizm Sektörüne Etkisi

Bu konu ile ilgili tahminlerimizden biri turizm sektörü ile ilgilidir. Koronavirüs ülkelerdeki turizm sektörünü etkileyecektir. İngiliz havayolu şirketi British Airways 29 Ocak sabahı yaptığı açıklamada, koronavirüsün patlak vermesi nedeniyle Çin anakarasına yapılan tüm doğrudan uçuşları askıya aldığını açıkladı. Daha önce Çin'e yapılan uçuşlar, United Airlines, Air Canada ve Cathay Pacific Airways tarafından kısmen iptal edildi. Aynı zamanda Alman havayolu Lufthansa ile İsviçre ve Avusturya Havayolları'nın 9 Şubat'a kadar, Azerbaycan havayolu şirketi olan AZAL ise 7 marta kadar Çin'e gidiş ve dönüş uçuşlarını askıya aldıklarını bildirdiler (www.bbc.com).

Tabii ki, bu tahminimiz 30 Ocak'ta olduğu için Şubat ve Mart aylarından sonra ne olacağını bilmiyorduk. Fakat günümüzle kıyas ettiğimiz zaman bu sürenin arttığını görüyoruz. Mesela Azerbaycan'da şu an 15 Hazirana kadar uçuş yasakları devam ediyor. Bu tahminimizin ne kadar doğru olduğunu bir analiz edelim.

Tablo: Çin'de Yerli Turistlerin Tahmin Edilen Sayı Kaybı Ve Seyahat Gelir Kaybı (6.06. 2020)

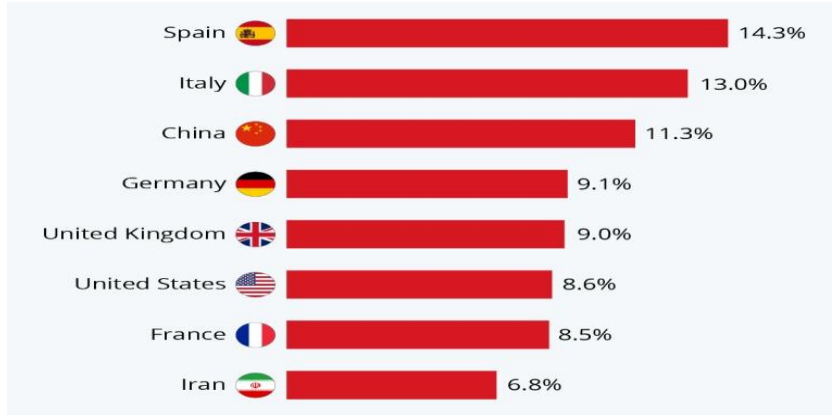
Kaynak: www.statista.com

Covid-19'un Çin'in turizm sektörünü etkilediğini görüyoruz. Öyle ki, 2020 yılının ilk üç ayında yerli turistlerin tahmin edilen sayı kaybı (mavi renk) 56%, seyahat gelir kaybı

ise (siyah renk) 15.5% olmuştur. Çin ahalice çok büyük bir ülke olduğu için yerli turistlerde yaşanan bu kayıp onun turizmi için ciddi bir menfaat kaybı olabilir. Yıllık analiz edersek görürüz ki, 2020 yılında yerli turistlerin tahmin edilen sayı kaybı (mavi renk) 69%, seyahat gelir kaybı ise (siyah renk) 20.6% olabilir. Tüm bunlar bize koronavirüsün etkisinin turizm sektöründen yan geçmeyeceğini söylüyor.

Çinin Ulaştırma Bakan Yardımcısı Liu Xiaoming'e göre, Ay Yeni Yıl'nın ilk günü olan 25 Ocak'daki toplam seyahat hacmi geçen yıla göre 28,8% azaldı. Aynı zamanda, sivil hava taşımacılığı sektöründe düşüş 41,6%, demiryolu taşımacılığında 41,5%, otobüs ve araba yolculuklarında ise 25% olarak gerçekleşti [www.ria.ru]. Bu arada konu dışı bir malumat vereyim. Asia Pasific ülkelerinde normal yeni yılla paralel olarak Ay yeni yılı da vardır. Bu günü Asia Pasific ülkelerinde geçirmek isteyen bir çok turist oluyor. Bu yüzden Ay yeni yılındaki turizm azalmasını burada konuşmak istedik. Koronavirüs tabii ki, dünya çapında ekonomisinde turizm sektörünün payının çok olduğu ülkeleri de etkileyebilir.

Tablo: Koronavirüsün Çok Yayıldığı Ülkelerde Turizm Sektörünün GSYİH' sine Toplam Katkısı (2019)

Kaynak: www.statista.com

Düşünüyorum ki, bu ülkeler Covid-19'un turizm üzerindeki etkisine en savunmasız olan ülkelerdir. Avrupa ülkelerinden özellikle İspanya ve İtalya'nın bu durumdan etkileceğini görebiliriz. Bu ülkelerin ekonomisi için turizm çok büyük bir gelir sektörüdür. Bence makalemizde yazdığımız tahminimiz doğru çıktı diyebiliriz.

2. Koronavirüsün Kısa Vadede Petrol Fiyatlarına Etkisi

Şimdi konuları bir yerde analiz edelim. İlk önce dünyada üretim keskin azaldı daha sonra ise ulaşım sektöründe azalmayı fark ettik. Tüm bunlar petrole yansdı ve pandeminin başlangıç döneminde petrol fiyatları keskin azalmasını görebiliriz. Pandeminin ilk günlerinde WTI Crude markalı petrolün fiyatında 0.28%, BRENT Crude markalı petrolün fiyatında 0.09%, URALS markalı petrolün fiyatında 2.54%, MEXİCAN Basket markalı petrolün fiyatında ise 2.52% azalma vardır [www.oilprice.com].

Şu an ki durumla kıyas edersek, bizim buradaki tahminimiz doğru çıktı diyebiliriz. Çünkü WTI Crude markalı petrolün fiyatının eksilere kadar düştüğünün şahidi olduk. Ekonomisi petrol gelirlerinden asılı olan ülkeler için bu çok korkunç bir menfaat kaybı fakat bu sınavdan başarı ile çıkan ülkelerde oldu.

3. Covid-19 Sürecinde Azerbaycan'ın Başarı Modeli

Bu konuda Azerbaycan hakkında konuşmak istiyorum. Azerbaycan hem pandemi de hem ekonomi de bir başarı kazandı. Öyle ki, Covid-19 salgının ilk günlerinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin başarılı siyaseti ülkeyi bir çok felaketten kurtardı. İlk önce çabuk bir şekilde tüm sınırlar kapatıldı. Ahalinin evde oturması için yalnız müstesna ve acil durumlarda sms atarak izin alma sistemi kuruldu. Bu sistemi bozanlara ise para cezaları yazıldı. Ekonomik olarak baktığımız zaman ise, ülke devalüasyon yaşamamak için petrol gelirlerinden elde ettiği altın rezervlerini satarak ülkeye dolar getirdi. Bu da manatın gücünü korudu. İşsiz insanlara devlet tarafında her ay 190 manat yardım verildi. Ülkede pandemiden etkilenen alanlarda faaliyet gösteren 300.000 bireysel (mikro) girişimciye finansal destek sağlandı. Bunun için devlet bütçesinden 80.000.000 manat ayrıldı. İktidar partisi olan Yeni Azerbaycan Partisi Covid-19 nedeniyle işsiz kalan insanlar için gıda dağıtımını yaptı. Bu siyaset bizlere devletin her zaman ekonomiye müdahale etmesinin doğru olduğunu ve liberal ekonomi değerlerinin böyle kriz dönemlerinde hiç bir zaman çalışmadığını bir kere daha ispat etti. Devletin doğru siyaseti, halkın iradesi, devlet ve halk birliğinin güçlü olması neticesinde Azerbaycan bu virüse galip geldi diyebiliriz. Geçelim Çin'e.

4. Covid-19'un Çin'in Borsa Endekslerine Ve Çok Uluslu Şirketlere Etkisi

Koronavirüsün yayılması nedeniyle Çin borsa endekslerinde keskin düşüşler izlenmektedir. Öyle ki, şu an SSE Composite endeksinde 2.75%, FTSE China A50 endeksinde ise 2.91% düşüş vardır. Buradaki tahminimiz de doğru çıktı. Hatta en doğru tahminimiz diyebiliriz. Şimdi arkadaşlar makaleyi yazdığımızda yani Ocak ayında SSE Composite endeksinin değeri 2976.53'dü. Şubat ayında artık endeksin değeri 2746.61, Mart ayında ise endeksin değeri 2600-lara kadar indi [www.english.sse.com.cn],[www.uk.investing.com].

Diğer taraftan koronavirüs çok sayıda çok uluslu şirketin (Transnational Corporation diyoruz buna) faaliyetlerinde de etkisini gösterecektir. Öyle ki, Çin'in açık kapı siyasetinin aynı zamanda ucuz iş gücünün neticesinde dünyanın bir çok şirketi şu anda Çin'de kendi faaliyetlerini devam ettiriyorlar (açık kapı konusunda çok konuşmak istemiyorum bu çok büyük bir konudur). Fakat bu virüs şirket ürünlerinin ihracında büyük sorunlara neden olabilir. Aynı zamanda şu anda ülkede tatil günlerinin uzatılması şirketlerin bir müddet üretimlerinin durması anlamına geliyor. Arkadaşlar bu tahminimizde tutmayan bir mesele vardır o da Çin'deki tatil günleri ile ilgilidir. Tatil günleri çabuk bittiği için söylediğimiz bağlamda bir problem olmadı.

Diğer bir tahminimizde yine iki kıyas yapacağız. Bu da çok önemli bir konudur. Bu virüs önlenmezse ülkeler kendi şirketlerini, yatırımcılarını Çin kadar iyi koşullar sağlayan ülkelere taşıyacaktır diye düşünmüştük. Artık Trump yönetimi, chip teknolojisi üretimini Çinden ABD'ye getirmek için Intel ve TSMC ile görüştü. [www.scmp.com]. Gördüğünüz gibi bu tahminiz de doğru oldu.

SONUÇ

Covid-19 ciddi bir şekilde ülkelerin ekonomisinde iz bırakmaktadır. Hakikaten bu virüs yeni bir jeo-ekonomik ve jeopolitik haritayı çiziyor. Pandemiden başarılı çıkan ülkeler gelecek için yeni yatırım ülkeleri veya yeni finansal merkezlere dönüşebilir. Ekonomik açıdan post pandemi döneminde ekonomide liberal düşüncenin azalacağı ve devletlerin ülke ekonomisinde müdahale oranının artacağını görebiliriz ki, ben de bu düşünceyedeyim. Pandemi nedeni ile ekonomilerinde kriz olan devletler post pandemi

döneminde bu krizden çıkmak için kendi ülkelerinin ekonomilerine müdahale oranını artırmalı ve ülke ekonomisini daima kontrol etmelidir.

KAYNAKÇA

McKibbin, W. J., & Fernando, R. (2020). The global macroeconomic impacts of COVID-19: Seven scenarios.

Garibli, E., & Azimzadeh, A (2018). Çin İqtisadi İnkişaf Modelinin Spesifik Xüsusiyyətləri. *Azerbaijan State University of Economics Scientific Reviews, Year, 6*, 131-140.

Covid-19 Coronavirus Pandemic Meters. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> Erişim tarihi: (13.05.2020)

Коронавирус: British Airways отменила все рейсы в Китай. <https://www.bbc.com/russian/news51292346> Erişim tarihi: (29.01.2020)

В Китае из-за коронавируса упал пассажиропоток. <https://ria.ru/20200126/1563889624.html> Erişim tarihi: (30.01.2020)

Petröl fiyatlarının istatistikleri. <https://oilprice.com/> Erişim tarihi: (30.01.2020)

Shanghai Stock Exchange official website. <http://english.sse.com.cn/> Erişim tarihi: (30.01.2020)

FTSE China A50 Index <https://uk.investing.com/indices/ftse-china-a50> Erişim tarihi: (30.01.2020)

Trump administration in talks with chip makers about building US factories, amid coronavirus tensions with China.

<https://www.scmp.com/news/world/united-statescanada/article/3083736/trump-administration-talks-chip-makers-about>. Erişim tarihi: (11.05.2020).

COVID 19 SONRASI YENİ KAMU DÜZENİ

Aydın AKPINAR, Marmara Üniversitesi Araştırma Görevlisi ve Doktora Öğrencisi
GİRİŞ

“Tüm dünya ve Türkiye tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir salgınla mücadele veriyor” şeklinde bir giriş çarpıcı ve klasik olabilir ancak doğru değildir. Dünya her yüz yılda bir bu tür salgınlara şahit olmaktadır.¹ Her ne kadar COVID-19 için laboratuvarında üretildiğine dair halk nezdinde komplo teorileri mevcut olsa da doğanın insanoğluna verdiği cevap misali bu felaketler doğal yollarla oluşmaktadır (Science Daily, 2020). İlerleyen yıllarda bu tür salgınlar, arzu etmesek de yine kendisini farklı bir şekilde gösterecektir. Değişen ise dünyanın ilerleyen zaman içerisinde bir önceki yıldan daha küresel ve birbirine bağımlı hale gelmesi olacaktır. Bu, ileride yaşanmasını ümit etmediğimiz, salgınların etkisinin çarpan etkisiyle artmasına neden olacaktır.

Bu yazının amacı, Türkiye özelinde COVID-19 salgını sonrası yeniden şekillenecek olan kamu düzenine ilişkin tartışmalarda bulunmaktır. Metin, uluslararası örneklerine, ulusal uygulamalara ve yerelde salgının etkilerine değinerek bir değerlendirme ortaya koymaya çalışmaktadır.

Tartışma

Her ulusun sahip olduğu imkanlar ve kaynaklar mevcut durumunu korurken diğer ulusları ve milletleri etkileme konusunda işlerliğini kaybetmiştir. Geriye dönüp baktığımızda sorunun yerelden küresel yayıldığıdır. Bu olay aynı zamanda yerelde cereyan eden bir olayın küresel müdahaleleri ne kadar çaresiz bıraktığını göstermiştir. COVID-19 salgını, tüm dünyadaki girift ilişkilerin çözülmesine neden olmuştur. Bunu bir analogi ile açıklamak mümkündür. Bir bilgisayar üzerinden yaptığımız işlemler devam edemez duruma geldiğinde yeniden başlatmamız gerekir. Bu yeniden başlatma durumu bilgisayarın yazılım ve donanım özelliklerini değiştirmez. İçindeki mevcut dosyalara da zarar vermez. Ancak mevcut çalışma düzeninizi yitirmenize neden olur. Bugün dünyayı da bu şekilde değerlendirmek mümkündür. Bir ‘reset’ halindeyiz. Sistem yeniden başlatıldığında mevcut düzenimizi daha iyi kurgulamalıyız. Daha iyi kurgulamalıyız ki küresel boyutta ilişkiler yeniden kurulduğunda kendimize daha iyi bir seviyede yer bulabilelim. Peki bu durumda neler yapabiliriz? Dünya üzerinde uygulanan karantina² uygulamaları ülkeleri yine internet bağlantısı olmayan bir bilgisayar gibi kılmaktadır: Bir şeyler değiştirebiliriz ancak bu değişiklikler yalnızca bizim kişisel bilgisayarımızda yer alacaktır. Bu noktada kopan bağlantılar sebebiyle dışarıdan yeni bir yazılım veya veriye erişemeyebiliriz ama işletim sistemimizi, işlemci hızımızı ve hafızamızı arttırabiliriz. Bu da yerinde ve uygun politikalarla mümkündür. Ama her ne yaparsak yapalım önce sağlıklı bir ortam yaratmalıyız.

Kendi sistemimize dönersek... Türkiye'nin salgın ile verdiği mücadele kimi kesimler tarafından etkin bulunurken kimi kesimler tarafından da eksik bulunmaktadır. Neyin etkin neyin eksik olduğunu anlamak için mümkün olduğunca yerele inmek gerekir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin hızlı müdahaleye ve organizasyonel yapılanmaya

¹ 1347-1351 Veba Salgını, 1545-1548 Kanamalı Ateş Salgını, 1647-1652 İspanyol Vebası, 1817-1824 Kolera Salgını, 1918-1920 İspanyol Gribi, 2002-2003 SARS Salgını ve 2019-20. COVID-19.

² İtalyanca ‘*quarantina*’ kırk gün anlamına gelir. Orta Çağ’da gemiyle yolculuk yapanların bir yere ulaştıklarında kırk gün karaya çıkmaları yasak olduğu için kelime bu anlamı kazanmıştır.

fırsat vermesi, bir bilim kurulunun oluşturulması ve dünyada yapılan hatalardan ders çıkarılması Türkiye’yi bu mücadelede etkin kılmaktadır. Eksik kılan boyutu ise sokağa çıkma yasağı gibi daha keskin önlemler. Her ne kadar devlet tarafından ücretsiz maske dağıtılması etkili ama ‘pansuman görevi’ niteliğinde bir uygulama ise Türkiye’de getirilebilecek bir sokağa çıkma yasağı mevcut durum düşünüldüğünde yarayı daha da kötüleştiren bir pansuman işlevi görebilirdi. Bu noktada kontrollü bir şekilde üretim faaliyetlerini ve piyasayı çok fazla etkilemeden getirilen sokağa çıkma yasağı uygulamaları oldukça yerinde kararlar olarak değerlendirilebilir.

10 Nisan 2020 saat 22.15’de 30+1 ilde ilan edilen sadece 48 saatlik bir sokağa çıkma yasağı bir istisna yaratmıştır. Nitekim sokağa çıkma yasağı ardından yaşananlar, ne yazık ki bu tür salgınlarda ne yapılmaması gerekir noktasında dünyaya güzel bir örnek olmuştur. Tamamen iyi niyetle alınan kararın, fildişi kulelerinden³ alınması, halk tabanındaki gelişmelerin tahmin edilememesi Nisan’ın son haftasında yapılan testlere olumsuz bir şekilde yansımıştır.⁴

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Bu yüzden hayatın akışını kısa süreli veya tahmin edilemeyen bir şekilde durdurmak ileride salgın doğal sürecinde verdiği zarar ile eşdeğer sonuçlar üretebilirdi. Ekonominin işlerliğine ve hayatın akışına zarar vermeden alınan tedbirler oldukça yerindedir. Ancak halk zemininde, uygulama konusunda, ciddi sorunlar mevcuttur. Bu durumu anlamak için fildişi kulelerinden ayrılmak gerekir. Türkiye ne Japonya ne Güney Kore ne de Çin gibi ülkelerin kendi yereline özgü uygulamalarını hem sahip olduğu siyasi kültür hem de teknolojik imkanları sebebiyle uygulayamaz. Bu noktada bize daha yakın bir örneğe bakmak gerekir. Bu örnek Polonya olabilir. Ulusal çapta aldığımız tüm önlemler⁵ neredeyse birebir aynı ama oradaki sosyal izolasyon ne yazık ki ülkemizde sağlanamıyor. Peki bunun nedeni nedir? Sokağa inilip sokaktaki profil gözlemlendiğinde üç profil göze çarpmaktadır: Üretim piyasasındaki insan kaynağı, herhangi bir uğraşı olmayan kesim (genelde 18 yaş üstü ve 65 yaş altı) ve göçmenler. Bu üç profil hem ülke piyasasının işlerliğine ciddi bir fayda sağlamazken, virüsün yayılımına ciddi bir şekilde neden olmaktadır. İstanbul’dan bir örnek vermek gerekirse iş üretmeyen yetişkin sayısı 7 milyondur.⁶ Uzun bir süre 20 yaş altına ve 65 yaş üstüne getirilen sokağa çıkma yasağı, iyi durumun korunmasına katkı sağlamıştır. Ancak denetim konusunda sıkıntılar olduğu gözlemlenmiştir. Merkezi konumda olmayan bölgelerde bu profilleri sıklıkla görmek mümkündür. Denetim uygulanan örneklerde ise kimi zaman emniyet güçlerinin kullandığı orantısız güç, kötü örnekler oluşturmuştur.

COVID-19 salgını ardından Türkiye özelinde oluşacak yeni kamu düzeni artık eskisi gibi olmayacaktır. Öncelikle salgının kamu düzeni hakkındaki salgından başlamak faydalı olabilir. Bu söylem artık ‘yeni normal’ dönemine geçildiği, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı üzerinedir. Ancak salgın öncesi mevcut durum ve alışkanlıklar düşünüldüğünde bundan sonraki hayatımızda almamız gereken tedbirler yeni normal olarak değil ‘olması gereken normal’ olarak görülmelidir. Türkiye şartlarında hijyen ve sosyal ilişkiler konusunda ortalama bir bilgi ve birikime sahip olan bir kişi, çoğu şeyin yolunda gitmediğini gözlemleyebilir.

³ Fildişi kulelerinde yaşamak deyimi 19. yüzyılda Fransa’da doğan, sanatçıların ve karar vericilerin toplumdan uzaklaşıp kendi köşesine çekilme anlamını taşımaktadır.

⁴ Bknz. <https://www.cnnturk.com/turkiye/koronaviruste-tuhaf-zikzak-10-nisan-gecesinin-etkisi-ortaya-cikti>

⁵ Bknz. [https://www.gov.pl/web/coronavirus/temporary-](https://www.gov.pl/web/coronavirus/temporary-limitations?fbclid=IwAR1aPS7pA5_SSS778EUOPufwayVjOZuVpgBTgBK6tUM6bKdH2myfsTJcy10)

[limitations?fbclid=IwAR1aPS7pA5_SSS778EUOPufwayVjOZuVpgBTgBK6tUM6bKdH2myfsTJcy10](https://www.gov.pl/web/coronavirus/temporary-limitations?fbclid=IwAR1aPS7pA5_SSS778EUOPufwayVjOZuVpgBTgBK6tUM6bKdH2myfsTJcy10)

⁶ Bknz. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/02/03/marmara-sifon-delig-i-gibi-butun-ulkeyi-ceker-goturur/>

Bu yolunda olmayan konulardan ilki hijyen konusudur. Artık kamusal alanda her öksürüne veya hapşırana, gıda üretimi yapanlar özelinde ise eldiven ve maske kullanmayanlara normal bakılmayacaktır. Aslında olması gereken budur. Öksürürken ağıza siper edilen el ile bir kamusal alanda herhangi bir yere temas edilmemesi gerekir. Gıda üretimi yapan bir kişinin eldiven ve maske kullanması gerekir. Artık bu hususlar toplumun benimsediği hassasiyetler olacaktır. İkinci husus, sosyal mesafe hakkındadır. Her ne kadar geçmişten günümüze iyi ya da kötü bir birikimle oluşan yapılaşma yeni kentsel planlarda yer bulamayacaktır. Daha geniş kaldırımlara⁷ ve yeşil alanlara planlarda daha fazla yer verilecektir. Üçüncü bir husus dijitalleşme ile ilgilidir. Salgın sonrası birçok kamu hizmetinin dijital ortamda yürütülebildiği gözlemlenmiştir. Kamu kaynaklarında tasarrufa gitme, bürokrasiyi azaltma ve etkin hizmet sunumu için dijital hizmet sunumundan daha fazla yararlanacağımız kolaylıkla öngörülebilir niteliktedir.

Bu üç hususun yanı sıra ulusal çapta kamu politikası oluşturma boyutunda yeni uygulamaların da gündemde olacağını tahmin edebiliriz. Bu duruma en iyi örnek bir bilim kurulunun oluşturulmasıdır. Herhangi bir olağanüstü durum sonrası veya politika oluşturma sürecinde oluşturulan bilim kurulu hem alınan kararların bilimsel niteliğini korurken hem de yönetişimci bir mekanizmanın oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Yasama boyutundaki bu gelişmelerin yanı sıra yürütme organında birtakım hususların öne çıktığını görmekteyiz. Bunlardan en önemlisi salgın sürecindeki yöneticilerin liderlik rolüdür. Gelişmiş veya gelişmekte olan niteliği fark etmeksizin ülke yöneticilerinin göstermiş olduğu liderlik tavrı, salgın yönetimde etkili olmuştur. Bu durum artık iyi yönetim standartlarının büyük ölçüde olduğu dünyada, Weber'in de tasniflerinden biri olan 'karizmatik otorite' tipinin ön plana çıkabilir mi sorusunu akıllara getirmektedir.

Salgın sonrası yerel ölçekte de yeni düzenin yer alacağı tahmin edilmektedir. Bu ilk olarak kendisini ölçek boyutunda gösterebilir. Nitekim değişim faaliyetlerinin yüksek olduğu büyükşehir belediyelerinden orta ölçekli kentlere veya kırsal alanı geniş olan kentlere yatırım ve nüfus akışı gözlemlenebilir. İkinci olarak, kamuda hizmet sunumundaki artan dijitalleşme yerel yönetimlerin hizmet sunumunda arka planda kalmasına neden olabilir.

SONUÇ YERİNE

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, daha hassas olmamız gereken ve yeni oluşumlara şahit olacağımız yeni bir dönem bizleri beklemektedir. Olağanüstü hallerde hesap vermesi gereken makam kamu yöneticileri ve kurumları olarak görülse de sorumluluğun toplumun her bir bireyine ait olduğu unutulmamalıdır. Bu gibi durumlarda akılcı davranmak ve diğerkâmlık göstermek hem kendimize hem de ülkemize karşı yerine getirdiğimiz en önemli sorumluluklardan biri olur. Türkiye'de söz konusu salgında kamu yönetimi boyutunda hem gelişmişlik seviyesi hem de sağlık sistemi itibarıyla başarılı bir sınav vermiştir. Hem kamu düzeni başarılı bir şekilde korunmuştur hem de sağlık sistemi herhangi bir çöküntüye uğramamıştır. Yanlış alınan kararlar olsa bile kısa sürede bu kararlardan geri dönmüştür. Ancak ilk günden beri değişmeyen bir şey vardır ki o da salgınla mücadelede en önemli paydaşlardan biri olan vatandaşların tavrıdır. Eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik seviyesi fark etmeksizin şu dönemde görmek istemediğimiz manzaraları alınan kararlar ardından gerçekleşen halkın refleksleri oluşturmuştur. Bu refleksleri harekete geçiren nedenin, geri kalmama ya da eksik kalmama psikolojisi olduğu belirtilebilir. 10 Nisan akşamı ile 6 Haziran akşamı medyaya yansıyan manzaralar aynı

⁷ Bu konuya dair bir araştırma için bkz. <https://www.ucl.ac.uk/bartlett/architecture/news/2020/may/bartlett-research-suggests-most-london-pavements-are-not-wide-enough-social-distancing>

refleksin ürünüdür. İsveç'te salgına yönelik olağanüstü önlemler alınmaması ve Polonya'da salgına yönelik Türkiye ile neredeyse birebir önlemler alınmasına rağmen bu iki ülkenin de salgın konusunda Türkiye'den daha iyi bir sınav vermesi tamamen halkın salgın karşısındaki bilinciyle ilgilidir. Halk, kamunun kendisidir. Yeni kamu düzenini şekillendirecek olan yine halktır.

KAYNAKÇA

Gazete Duvar, 03.02.2020. “Prof. Dr. Cenk Yaltrak: Marmara Sifon Deliği Gibi Bütün Ülkeyi Çeker Götürür” Erişim Adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/02/03/marmara-sifon-deligi-gibi-butun-ulkeyi-ceker-goturur/>

Science Daily, 17.03.2020. “COVID-19 Coronavirus Epidemic Has A Natural”

Erişim Adresi: <https://www.sciencedaily.com/releases/2020/03/200317175442.htm?fbclid=IwAR3DSYG1v21xPn3GDBs5Of4bmtD3o0zHBOcEC3DaOxTZUQpUaBnVRq53GI>

The Bartlett School of Architecture, 01.05.2020. “Bartlett Research Suggests Most London Pavements Are Not Wide Enough For Social Distancing”

Erişim Adresi:

<https://www.ucl.ac.uk/bartlett/architecture/news/2020/may/bartlettresearchsuggestsmost-london-pavements-are-not-wide-enough-social-distancing>

COVID-19 SÜRECİNDE İHTİYAÇ KAVRAMININ DEĞİŞİMİ

Merve IŞIK, Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

COVID-19- virüsü, Çin'in Wuhan Eyaleti'nde aralık ayı itibariyle ateş, öksürük, nefes darlığı ve yoğun bakım sürecine uzanan bir salgındır. Çin'de başlayan bu süreç tüm dünyada yıkıcı bir etki yapmıştır. Küresel ölçüde pandemi ilan edilmiştir. Bu süreçte günlerce evlerinde kalan hane halklarının tüketim tercihlerinde değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Değişim ve dönüşümlere bağlı olarak ortaya çıkan tüketim alışkanlıklarımızın nasıl şekilleneceğini süreç içerisinde belli olacaktır.

1. Covid 19 Döneminde İhtiyaç

Tarihten günümüze kadar salgın hastalıkların, kuraklık, kıtlık, göç hareketleri ile toplum üzerinde ekonomik, psikolojik, sosyolojik etkileri olduğunu bilmekteyiz. Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan COVID-19 virüsü dünyayı etkileyecek boyuta ulaşmıştır. Virüsün ortaya çıkmasından sonra gözler hane halkları tüketim ürünlerine çevrilmiştir. Uzmanlara göre virüsten korunmak için temel önlem, sabun, kolonya ve hijyenik sınırları düzenli kullanarak ellerimizi temiz tutmak. Öte yandan karantinalar arttıkça tuvalet kâğıdı stoklarının tükenmesi bilim insanlarını şaşırtan bir durum olmaktadır. Bu durumun sebebi, Covid-19'un sindirim sistemini çok fazla etkilememesi ve görülen semptomlar ve ileri aşamada yaşanan rahatsızlıklarda ishal semptomu öne çıkmamaktadır. Aklımıza gelen soruların arasında tuvalet kâğıdı stoklarının hızlı tükenmesinin sebebi nedir? Sorusu öne çıkmaktadır.

Yöntem Araştırma Danışmanlık tarafından gerçekleştirilen 'Korona Günlerinde Hayat' Araştırmasına göre korona virüs ile birlikte temizlik malzemesi, su, doğalgaz ve gıda harcamalarında artış olurken, kültür/sanat, seyahat ve ulaşım harcamalarında ise azalma olduğu görülüyor. Bu araştırmaya göre, temizlik malzemelerinde yüzde 71%, elektrik/su/doğalgaz kullanımında 62%, kişisel bakım ürünlerinde 40%, ağılık alanında 39% tüketim artışı tespit edildi. Diğer yandan seyahat alışkanlıklarımızda 87%, kültür/sanat katılımlarımız 79%, eğitim harcamalarımız 39% ulaşım tercihlerimiz 67% oranında talep azalışı meydana geldi.

Pandemi sürecinde özellikle kolonya, sirke, evde stoklanabilen makarna, bakliyat ve un gibi ürünlere olan talep artışları görüldü. Ayrıca tuvalet kâğıdı üretimi yapan firmalar 264% oranında, sıvı sabun üretim yapan firmalar 262% oranında büyümüştür.

Mart ayı başından bu yana, salgın dolayısıyla birçok insan kendi kabuğunda bir yaşantı sürmeye başladı. Kamu otoritelerinin tavsiye ve zorlaması sonucu, insanlar arasında fiziksel ve toplumsal temas asgari düzeye inmiş durumda. Kapalı iş yerleri ve yaşa bağlı sokağa çıkma yasakları da toplumsal hareketliliği, alışılmış harcama kalıplarını ve tüketim tercihlerini değiştirmiş durumda.

Covid-19 virüsü ile beraber değişen tüketim kalıpları dikkatleri çekmektedir. Değişen alışveriş kalıplarımızla beraber evden siparişlerimiz, çevrimiçi alışverişlerimiz ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde bireysel ihtiyaçlara yönelik şu değişimler yaşanmıştır:

- Donuk ve konserve ürünlerine olan talep artmıştır.
- Ev yapımı ürünler ve yemekler yeniden keşfedildi.

- Evlerimizi küçük fırınlara çevirdik.
- Açık ürün tüketiminden paketli ürünlere geçildi.
- Bakliyat tüketimine, sebze ve meyve tüketimine yönelim arttı.
- Tarımda dijitalleşme dönemi başladı.
- Çiftlik, köy yaşamına yönelik bir istek oldu.

Dünya Ekonomik Forumu'na açıklama yapan Melbourne Üniversitesi'nden Brian Cook'a göre bu bir "stresle mücadele tepkisi" Cook, "*batılı birçok insanda tuvalet kâğıdı eksikliğinde tuvalet temizliğine karşı olumsuz bir bakış açısı olduğunu*" belirtti. Bir diğer sebep, insanların tuvalet kâğıdını pratik bir hijyen aracı olarak görmesi gelmektedir. Cook'a göre üçüncü sebep, tuvalet kâğıdı stoklamanın düşük maliyetli olması. İnsanlar kendilerini risk altında hissettiklerinde düşük maliyet karşılığında "güvence hissi" satın alıyor.

Queensland Teknoloji Üniversitesi'nde görevli Halk Sağlığı Uzmanı Niki Edwards ise bu durumu şöyle açıkladı: "Tuvalet kâğıdı kontrolü sembolize eder. Yani bunu 'toparlamak' ve 'temizlemek' için kullandığımızı ifade ederken insanlar corona virüsü duyduğunda kontrolünü kaybetmekten korktular. Psikolojik olarak tuvalet kâğıdı satın almak, hijyen ve temizlik üzerinde kontrol sahibi olmanın bir yolu gibi geliyor."

Tuvalet kâğıdının "Bozulma riski yok ve sonuna kadar kullanması garanti olan bir ürün" olarak tanımlayan Ekonomist David Savage sözlerini şöyle sürdürdü: "Çoğu insanın hızla tükendiği için tuvalet kâğıdına daha fazla ilgi gösterdiğini düşünüyorum. Ayrıca 1-2 hafta izole kalmanız gerekirse ihtiyaç duymanız da kaçınılmaz." olarak değerlendirirken bildiğimiz gibi market raflarında en çok yer kaplayan ürünlerin başında gelirken hızla tükenmesi çok dikkat çekici olmaktadır.

Covid 19 belirtilerinde ve önlenmesinde tuvalet kâğıdı ihtiyacı olduğunu öneren bir gelişme bulunmamaktadır. Ana akım iktisatta rasyonellik kavramının ön planda olduğunu biliyoruz. Tuvalet kâğıdı üretimi yapan şirketlerin karlı olup olmadığına bakmak gerekir. Şirketlerin cirolarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Yaşanılan bu durum kısa vade için geçerli olurken insanlar tuvalet kâğıdı stoklarını tüketene kadar ekstra bir alım yapamayacaklar ve uzun dönemde yüksek cirolar olmayacaktır. Bir grup iktisatçı kıtlık olmamasına rağmen tuvalet kâğıdı alan hane halkları ile belirsizliğin yüksek olduğu zamanlarda mevduatlarına yönelen bireyler arasında benzerlikler bulunabilir.

Davranışsal iktisatçılara göre belirsizliğin olduğu süreçlerde bireylerin rasyonel olmasını bekleyemeyiz. Bakıldığı zaman sınırlı rasyonellik kavramı dikkat çekmektedir. Dan Ariely'e göre bu tüketim davranışının sürü psikolojisinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Tuvalet kâğıdı alma davranışımızı pişmanlık hissinden kaçınmak için kullanabiliriz. Risk altında karar verme sürecinde kategorize edilen temel insani hatalardan sıfır risk yanlılığı ile uyum göstermektedir. Tuvalet kâğıdı bireylere özel fayda sağlarken toplum üzerinde olumsuz etki yaratıp negatif dışsallık meydana gelecektir.

SONUÇ

Yaşanılan bu durum psikolojik olarak iki açıdan ele alınabilir. İrkilme reaksiyonu, saldırganlık ve bencillik açısından değerlendirilmektedir. İrkilme reaksiyonu kişinin kendisi korumak için yaptığı davranışları kapsarken korona sürecinde marketlere hücum etme, rafları boşaltma, tuvalet kâğıdı, sabun, deterjan, eldiven, maske gibi malzemelerin stok yapılması olarak değerlendirilirken saldırganlık ve bencillik kapsamında yaşanılan salgınlar toplumsal travmalardır. Salgınlarda inkâr etmek, bastırmak, kadercilik gibi savunma mekanizmaları sıklıkla görülür.

Ekonomiyi canlı tutmanın tüketimi canlı tutmaktan geçtiğini düşünerek hareket ediyor, ekonomi politikalarını hep buna göre ayarlıyoruz. Evet, tüketim, ekonomi lokomotifinin hem motorunu hem de üzerinde hareket ettiği rayları yağlıyor. Ama yağın bıraktığı leke iyi değil, bir kara leke veya yağlı kara. Ayrıca, yeterince üretmeden tüketmenin yarattığı sorunlar yanı sıra, aşırı tüketerek doğaya verdiğimiz zararın farkına yine salgınla varıyoruz. Trafikte seyreden araç ve gökteki uçak sayısının azalması, havanın temizlenmesine olumlu katkıda bulunuyor. Çevrede çoğalan çeşitli kuşlar doğayı geri kazanmanın mutluluğunu şakıyor. Bu da bize elini, eteğini alıp kenara çekilen insanın süne gibi bir çevre zararlısı olabileceğini ispatlıyor.

Nereden gelmiş ve dünyaya ne büyük bir beşerî, toplumsal ve iktisadi zarar vermiş olursa olsun, galiba Covid 19, bir doğa dostu. Onun gibi nice virüs ve neden olduğu salgınla baş edebilmek için insan da doğa dostu olmak zorunda. Bunun için tüketim kalıp ve alışkanlıklarımızı yeniden gözden geçirmeli, iyiye değişen tüketim kalıplarını, doğa için korumalıyız.

KAYNAKÇA

- Cook, B. (2020). Neden Panik Halinde Tuvalet Kâğıdı Alıyoruz? Hürriyet Gazetesi. (27.03.2020)
- Savage, D. (2020). Neden Panik Halinde Tuvalet Kâğıdı Alıyoruz? Hürriyet Gazetesi. (27.03.2020)
- Taylor, S. (2020). Neden Panik Halinde Tuvalet Kâğıdı Alıyoruz? Hürriyet Gazetesi. (27.03.2020)
- Russell, A. (2020). Neden Panik Halinde Tuvalet Kâğıdı Alıyoruz? Hürriyet Gazetesi. (27.03.2020)
- <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/galeri/neden-panik-icinde-tuvalet-kagidi-satin-aliyoruz-6167639/8>
- <https://www.paradurumu.com/foto-galeri/harcama/cilginca-stok-yapmanin-altinda-yatan-asil-sebep-ne-galeri-5040?sayfa=5>
- <https://www.independentturkish.com/node/147391/saglik/insanlar-neden-panikle-tuvalet-kağıdı-satın-alıyor>
- <https://daktilo1984.com/forum/tuvalet-kagidi-krizi-ve-panik-ekonomisi-uzerine/>
- https://tasam.org/Files/Icerik/File/Tuketim_Kalıpları_Salgınla_Değişir_mi__pdf_a5bed030-ea95-4802-9d8b-a4b201165e9d.pdf
- <https://webrazzi.com/2020/05/13/manibux-corona-virus-salgini-nedeniyle-degisen-tuketim-aliskanliklarini-paylasti/>

COVID 19 SÜRECİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN YANSIMASI

İrem Ece AKPINAR, Akademik Düşünce Enstitüsü İstanbul İl Temsilcisi ve Bilim Uzmanı

GİRİŞ

Küreselleşme etkisiyle beraber toplumsal yaşamdaki hızlı değişimler; gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse kadın- erkek eşitliği sorunları yeniden gündeme getirmiştir. Kadınların masalarda bile prensini bekleyen, ev işleri yapan erkeğini bekleyen bireyler olarak görülmesi ataerkil düzen içerisinde kadınlar üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışmada eril dışil sistemde, toplumsal anlamda eril ve dışil sistemin Covid-19 sürecinin meydana gerektiğini karşılıklı ilişkiler bütünü de kadının yeri incelenecektir.

1. Eril Dışı Sistemde Kadın Erkek İlişkileri

Kadınların toplum içinde konumlarını sorgulamaya başlamaları, erkeklerle eşit haklara sahip olmak istemeleri, tek başlarına ayakta durmak istemeleri toplumda kadın sorunlarını gündeme getirmiştir. Kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü kadınların hem iş hayatında yer alabilecekleri hem de ev hayatında başarılı olabilecekleri akademik çalışmalar da yer almaya başlamıştır. Akademik çalışmalarda ve toplumda yer almaya başlayan konuların başında cinsiyet eşitsizliği, ataerkil düzenin kadına yükledikleri sorumluluklar kadının toplum içerisindeki yerinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Kadınların belirli hak talepleri, toplumda özgürleşme istekleri, ilk olarak İngiltere’de başlamış ve “Feminizm” kavramı literatüre girerek tartışılmaya başlanmıştır. Uluslararası ilişkiler de yeni bir tartışma konusu haline alan feminizm kavramı içerisinde önemli rol oynayan “gender” sorunu zaman içerisinde birinci, ikinci ve üçüncü dalga olarak ilerlemiş ve kadın hareketleri çeşitlenerek günümüze kadar gelmiştir. Toplum tarafından sıkça kullanılan anlamı tam olarak bilinmeyen “Feminizm” kavramı genellikle toplumda erkek düşmanlığı, kadınların erkeklerden üstün olması, kadınların egemen olduğu bir toplum olarak algılanmaktadır. Literatür taraması yapıldığında feminizm tanımlarının çok parçalı ve çok yönlü olduğu söylenebilir.

Feminizm ataerkil düzen içerisinde cinsiyet tanımlanmasının devam ettiğini sorgulamaktadır. Bu bağlamda geleneksel toplum yapısında kadının sorumluluklarının belirlenmesine karşı çıkmaktadır. Örneğin masaları incelediğimizde bile; pamuk prenses masasında pamuk prensesin prensin olmasına rağmen üvey annesinden kaçışta ormana sığındığı durumda pis bir evi temizlemesi, yemekler yapması ve sığındığı evde yedi cüceleri düzene sokması ve tüm bunlara rağmen bir elma yiyerek hayatındaki prensi beklemesi ataerkil düzen içerisinde kadınlara ev işi yapan ve hayatında bir kadınsan bir prensi seni gelip mutlaka kurtaracaktır mesajı vermektedir (Dökmen, 2006: 47).

Feminizmin dünyada ilk olarak yankı bulması ilk feminist İngiliz yazar May Wollstonecraft’ın 1792 yılında yayınlanan "A Vindication of Right Of Women" adlı bildirisinde dünyanın kadınlar, "bire kadın olarak kendi yaşamlarını ve gerçek kadınlık konusundaki geçerli görüşler yüzünden duygusal ve zihinsel yönden güdük bırakılmışlardır" şeklinde tanımlamaktadır. May Wollstonecraft feminist hareketin, kadın hareketinin eşitlik fikrinden, eşit vatandaşlık hakları fikrinden ayrılmasının ne kadar tehlikeli olabileceğini savunmaktadır (Segal,1987: 22). Diğer yandan Feminizmin gerçek anlamda bir hareket olarak ortaya çıktığı tarih kimilerine göre 1920’lerin başında kimilerine göre 1930 yıllarda kadınların "kendi haklarını sahibi" bireyler olarak kolektif

eylemlerinin sonucu olarak ile ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Adrienne Rich, Susan Griffin, Judith Arnaca gibi isimler kadınların üstün düşünce sisteminin kadınca mantık ve annelik duyguları ile dünyanın yönetilmesi gerektiği ancak bu şekilde yaşanılabilir bir dünya düzeninin olabileceğini savunuyorlardı (Segal, 1987:21). 1960'ların başında feminist düşünce hareketinin odak noktası dünyada cinsiyet ideolojisini yok etmek değil kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında sahip oldukları rollerinin önemini vurgulamak, kadınların korunup onlara saygı duyulması için savaşmak olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısı Amerikan feminist hareketinin farklı kadınların katılımıyla benzeri görülmemiş biçimde genişlemesine tanık oldu (Dikici, 2016:532). Feminizmin ortaya çıkışını, temel olarak, kadının erkek karşısındaki konumunu/statüsünü daha sağlam zeminlerde inşa etmek, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin ortadan kalkmasını sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.

1971 yılında yapılan ilk “İngiliz Kadın Kurtuluş Hareketi Konferansı’nda; kadınların "Kadın çalışmaları" ve "cinsiyet ayrımında" kadınların bu ayrımındaki toplu gücünü artırmayı hedeflemektedir. Bu noktada sunulan bildiri su şekilde özetlenebilir. "*Biz kendi yaşamımızdan kendimiz sorumlu olmak ve başka kadınlara da bu konuda yardım etmek istiyoruz... Toplumsal değişim ve toplumun dönüştürülmesi çabasındaki yerimizi sağlamlaştırmak için toplu ya da tek tek bir araya gelmiş bulunuyoruz* (Goffee ve Scase, 1992:9). 1979 yılına gelindiğinde “Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” – CEDAW- ile kadınlara insan hakları noktasında özgürlük kavramı tanınmış olup; kadın haklarının yasallaştırılması ve toplumda kadın konusunun tartışılması bu bağlamda yapılan yasalarla kadınların insan hakları konusunda eşitlik kavramı önem kazanmıştır. Kadınların ekonomik hayata katılmaya başlamasıyla ekonomik büyüme de yer almalarında tartışmaları beraberinde getirmiş ve iş hayatındaki cinsiyetle ilgili tartışmaların odak noktası olmuştur (Goffee ve Scase, 1992:9).

Feminizm günümüzde erkek düşmanlığı olarak algılandığı halde aslında erkeklerin elde etmiş olduğu hakları kadınların da elde etmelerini savunmaktadır. Yalnızca kadınlara yönelik bir politika üretmek yerine toplumdaki cinsiyet olayını "gender" yasal ve toplumsal düzenlemelerle ataerkil toplumun ideolojik alt yapısını oluşmasını sağlamak ve bu bağlamda mücadele verilmesidir.

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren kendini sosyal bir ortamın içerisinde bulmaktadır. Çocukluk yaşlarından itibaren içine doğduğu bu sosyal ortamı algılamaktadır. Bu algılarla birlikte sosyal eylemleri gerçekleştirmeye başlamaktadır. Cinsiyet, kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerdir (Segal, 2003: 3). Toplumsal cinsiyet ise toplumun bireyi nasıl gördüğü nasıl algıladığı ve beklentileri ile ilgili kavramdır. Toplumsal cinsiyet rolleri bireyin kimliğini ortaya koyma sürecinde etkilidir. Toplum tarafından eril kavramı erkek hegemonyası olarak algılanmaktadır. Eril sistem ise zaman mantığa, matematiğe, formüle oturtulmuş, üzerine felsefeler ve kurallar tabi olan belli bir prensibi işleyiş olarak kabul eden sistematik ve stratejiye dayalı sınırlandırmayı kapsayan sistemdir. Dişil kavramı ise kadına özgü bir kavram olup dişil sistem dendiğinde; daha çok duygu odaklı olan bir sistemdir. Dişil sistemde aşamalar yoktur. Sevgisel olarak ilerlemeler söz konusudur ve içgüdüsel ilerleme söz konusudur (Elmas, 2012). Bu bağlamda toplum tarafından kabul edilen eril ve dişil sisteme ait belli başlı söz dilimleri mevcuttur. Kadınlar toplum tarafından kadın, hanım, bayan, karı, abla, yenge, sekreter, bebek, hayat kadını, banu, ece, avrat, dadı, kraliçe, cariye, cadı, kocakarı, şirret şeklinde tanımlanırken, erkekler paşa, lider, adam, erkek kişi, hükümdar, yiğit, cesur, erim, ata, erkek çocuk şeklinde tanımlanmaktadır (Gülde,2006). Toplum tarafından da kabul edilen ve dilimize kadar giren eril ve dişil ayrım hem dilde hem de toplumun her

alanında yer almaktadır. Kadın ve erkek arasındaki eşitlik konusu ülkemizde ve dünyada gündemini koruyan ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Avrupa Birliği, kurulduğu günden beri kadın-erkek eşitliği konusunda çıkardığı direktiflerle ve yapmış olduğu düzenlemelerle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik başlıca direktifleri şunlardır (Bolcan, 2010: 253):

- 1975 yılında çıkarılan kadın ve erkek çalışanlara eşit ücret prensibinin uygulanmasına ilişkin üye ülke yasalarının yakınlaştırılması hakkındaki 75/117/EEC sayılı direktif,
- 1976 yılında çıkarılan işe alınma, mesleki eğitim, terfi ve çalışma şartlarında kadın ve erkeklere eşit muamele prensibinin uygulanması hakkındaki 76/207/EEC sayılı direktif ve bu direktifi değiştiren 2002/73/EEC sayılı direktif,
- 1978 yılında çıkarılan sosyal güvenlik alanında kadınlara ve erkeklere eşit muamele prensibinin kademeli olarak yürürlüğe sokulması hakkındaki 79/7/EEC sayılı direktif,
- 1986 yılında çıkarılan tarım da dâhil bağımsız çalışan kadınlara ve erkeklere eşit muamele prensibinin uygulanması ve bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve analık dönemlerinde korunması hakkındaki 86/613/EEC sayılı direktif,
- 1986 yılında çıkarılan mesleki sosyal güvenlik programlarında kadınlara ve erkeklere eşit muamele prensibinin
- Yürürlüğe konulması hakkındaki 86/378/EEC sayılı direktif ve bu direktifi değiştiren 96/97/EC sayılı direktif,
- 1992 yılında çıkarılan hamile, yeni doğum yapmış ve emziren kadınların işlerindeki güvenliği ve sağlığı ile ilgili düzenlemeleri teşvik edici önlemler alınması hakkındaki 92/85/EEC sayılı direktif,
- Kadın ve erkeklere eşit muamele ilkesinin kendi hesabına çalışan kadın ve erkekler arasında uygulanmasına ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 2010/41/EU sayılı direktifi yer almaktadır.

Avrupa Birliği, istihdam ve sosyal politikalarında kadın-erkek eşitliği üzerine AB uyum sürecinde ülkelerin eksik bırakılmamasını hedef almaktadır (Kaya, 2011.15). İlk zamanlar fırsat eşitliği noktasında ücret eşitliği ve çalışma yaşamında eşitlik olarak anlaşmalar yapılmış olup daha sonra “eşit muamele”, “olumlu eylem” ve “olumlu ayrımcılık” politikaları izlenmiştir. Zaman içinde yapılan politikaların yeterli olmadıkları görülmüş ve “fırsat eşitliğini ana politikalara ve faaliyetlere dâhil etme (gender mainstreaming)” politikası uygulanmaya başlamıştır (Bolcan, 2010:256). Roma Antlaşması’nın 119. maddesi:

"Her üye devlet ilk dönem içinde kadın ve erkekler için aynı işte aynı ücret prensibini uygular ve bunu devam ettirir. İş bu Maddenin amaçları doğrultusunda "ücret", yaptığı iş karşılığında doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ve ister nakdi ister aynı olsun işvereninden aldığı temel veya asgari, ücret ya da maaş ve herhangi bir başka bedel anlamına gelir. Cinsiyet farkı gözetilmeksizin işçi ücretlerinin eşitliği, "a) Aynı iş için parça başına ödenen ücretin aynı ölçü birimine göre hesaplanması; b) Zaman esasına göre ödenen bir işçi ücretinin aynı işler için eşit olması anlamına gelir." AB Antlaşması’nın 2. ve 3. maddeleri, AB’nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 8. Maddesi ve AB Temel Haklar Şartının “kadın-erkek eşitliği” başlıklı 23. maddesi de Türkiye’nin Kadın – Erkek Eşitliği konusu ile ilgili son dönemlerde yaptığı değişiklikleri sıralayacak

⁸ Konuyla ilgili AB Temel Haklar Şartının “Kadın-erkek eşitliği” başlıklı 23. maddesi inceleyebilirsiniz.

olursak; Anayasa'nın 10. maddesi: “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü getirilmiştir. Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması konulu Başbakanlık Genelgesi 25 Mayıs 2010 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Sosyal güvenlik ve iş hukukunda süt izni, doğum izni ve ebeveyn izni konularında kadın istihdamını arttıracak düzenlemeler yapılmasının yanı sıra, uygulamaya konan istihdam teşvik paketlerine kadınlara özel teşvikler yer almaktadır (Akpınar, 2018: 10).

2. Covid-19 Sürecinde Kadın-Erkek İlişkileri

Ekonomik krizler, çatışmalar veya hastalık, salgın her acil durum sırasında cinsiyete dayalı şiddet artmaktadır. Önceden var olan sosyal normlar ve cinsiyet eşitsizlikleri, COVID-19 salgınının neden olduğu ekonomik ve sosyal strese bağlı olarak artmaktadır. UNDP, BM ajansları ve diğer kalkınma ortaklarının COVID-19 bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlanması için alabilecek somut eylemler ve stratejiler sunmaktadır.⁹ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca COVID-19 pandemisi sürecinde, güvenlik yönünden risk altında bulunmayan, sadece barınma amacıyla kadın konukevlerine başvuran kişilere barınma imkânı sağlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının görüldüğü tarihten itibaren şiddet mağdurlarına yönelik hizmetler Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, illerde de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM), Sosyal Hizmet Merkezleri ile kadın konukevlerinin iş birliğinde yürütülmüştür.¹⁰

Sürdürülebilir insani kalkınmanın ve insan hakları sözleşmesinin ayrılmamızı toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayata geçirmesidir. Ekonomik ve sosyal hayata toplumsal cinsiyet perspektifinden bakacak olursak, kadın ve erkeğin toplumsal rol ve görevlerini yerine getirirken, kamu kaynaklarına erişim ve bu kaynakların kontrolü noktasında eşitsizliklerin olduğu gözlemlenmektedir. Toplumda her iki cinsiyetin de daha eşit bir statü kazanabilmesi hedefine ulaşabilmek için, yöneticilerin politika oluştururken ve uygularken duruma toplumsal cinsiyet açısından bakmaları gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği aslında hayatımızın her alanında olması gereken bir kavramdır.

Krizler mevcut eşitsizlikleri arttırmaktadır. Bu nedenle dünya genelinde kadınlar bu salgının sosyo-ekonomik etkilerinden daha ciddi şekilde etkilenmektedir. Kadınların kayıt dışı sektörde hiçbir koruma olmadan güvencesiz işlerde olma olasılıkları daha yüksektir. Dünyadaki mültecilerin ve ülke içinde yerinden olmuş kişilerin çoğunluğu kadın ve kız çocuklarıdır. Yani burada eşitsizlik katmanları mevcuttur. Geçmiş pandemilerden öğrendiğimiz şey, kısa vadede herkes ekonomik olarak zorluk yaşamaktadır. Öte yandan, zorunlu olmayan işlerde çalışan kadınlar bu dönemde işsiz kalmışlardır. Tarihsel olarak, ekonomik krizler imalat, tarım, madencilik gibi erkeklerin egemen olduğu endüstrileri vurmuştur. Ancak bu dönemde her sektör ekonomik olarak zor bir dönemden geçmektedir.

Coronavirüs hastalığının 2019’un hem erkekleri hem de kadınları etkilediği bilinmektedir, ancak pandemi ve ölüm oranlarının etkisi erkekler ve kadınlar için farklıdır.¹¹ Tamamen tıbbi bir bakış açısından: Çin ve İtalya’da yapılan çalışmalarda COVID-19’a bağlı ölüm erkeklerde belirgin olarak daha yüksektir.¹² Hemşirelerin daha yüksek bir yüzdesi kadınlardır, bu da virüse maruz kalma olasılığını artırabilir. Bununla birlikte,

⁹ <https://reliefweb.int/report/world/gender-based-violence-and-covid-19>.

¹⁰ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/istanbul/haberler/covid-19-pandemisi-surecinde-kadnlara-barinma-hizmeti/>

¹¹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673620302117>.

¹² [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30526-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30526-2/fulltext).

pandeminin daha büyük sosyo-kültürel etkilerine bakıldığında: COVID-19 pandemisini takiben okul kapanmaları, kilitlenmeler ve sağlık hizmetlerine daha az erişim cinsiyetleri farklı şekilde etkileyebilir ve muhtemelen mevcut cinsiyet eşitsizliğini abartabilir. Seyahat kısıtlamaları, evde karantinalar, okul ve gündüz bakım merkezi kapanışları ve yaşlı akrabaların karşılaştığı risklerin artması kadınların ev içinde daha fazla mesai yapmalarına neden olmuştur. OECD genelinde, günde dört saatin biraz üzerinde, kadınlar sistematik olarak günde yaklaşık 2 saat ücretsiz işlere erkeklerden daha fazla zaman harcamaktadır (oecd.org, 2020). Yapılan araştırma da kadınların çalışma saatleri Japonya ve Kore (2,5 saat) ve Türkiye'de (günde 4 saat) fazladır. Bununla birlikte, Danimarka, Norveç ve İsveç'te bile cinsiyet eşitliğine karşı güçlü ve ilerici tutumlar ifade eden ülkelerde bile kadınlar yaklaşık bir saat fazla çalışmaktadırlar.¹³ Bu bağlamda COVID - 19 sürecinde kadınların ücretsiz iş yüklerinin artması ile evde daha fazla mesai yaptıklarını da söyleyebiliriz. Örneğin, okulların ve çocuk bakım tesislerinin yaygın olarak kapatılması sadece ebeveynlerin çocuk bakımı ve çocuk gözetimi için harcaması gereken zamanı arttırmaktadır. Okullar uzaktan öğrenmeye geçtikçe, ebeveynlerin çoğunun sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır. Bu sorumluluk genellikle kadınlara düşmektedir.

Uzmanlar boşanma talebinde görülen ani artışı, "*Yaklaşık iki ay boyunca karantina altında yaşayan çiftler arasında şiddetli geçimsizlik baş gösteriyor*" ifadeleriyle yorumlamaktadır. Resmi rakamlara göre Corona virüsün merkez üssü Hubei eyaletinde Şubat 2020'de rapor edilen aile içi şiddet, geçen yılın aynı dönemine oranla yüzde 300 artış göstermiştir.¹⁴

Hem korona hem de korona sonrasındaki Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Mart 2019 ve Mart 2020 verileri karşılaştırıldığında %38,2 oranında artış göstermektedir¹⁵. Salgınla mücadele kapsamında 155 ve 184 ihbar hatlarının Vefa Destek Ekiplerine acil ihtiyaç kapsamında ulaşmak isteyen bireylerin yoğunluğu nedeni ile aksamalar yaşanmaktadır. Bu durum kadınların şiddete uğramaları durumunda kullanmış oldukları ihbar hattı olduğu için kadınların şiddete uğrama durumlarını ve risklerini bildirmekte geç kalmaktadır. Her ne kadar çiftlerin de karantina sonrası başvuru yaptığına dikkat çekmektedir. Her ne kadar boşanma davaları artmış olsa da bu fikrinden vazgeçen insanlar da olmuştur.

İkinci bir sorun, şiddet görme ihtimali ve eylemi üzerine ihbarda bulunabilmiş kadınlar için sağlık koşulları önemli bir engeldir. Kadınların salgından kaynaklı sağlık risklerinden dolayı sağlık raporu almaya gidememesi/gitmemesi önemli bir engel teşkil etmektedir. Yine 6284 Sayılı Kanun kapsamında fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet görmekte olan kadınların, kadın sığınma evlerine alınmasında kapasite sorunu başta olmak üzere Covid-19 riski nedeni ile test sonucu gerekmektedir. Son olarak, ülkemizde bulunan kadın ve çocuk sığınmacılar hem yetkili kurumlara ulaşmada hem de dil sorunu nedeni ile zorluklar yaşamaktadır. Kadınların salgın sürecinde evde kaldıkları zaman zarfında kendilerini korumak için sorunlar yaşadıkları ve şiddetlere maruz kalmaları halinde otoritelere ulaşma güclüğü çekmeleri önemli bir gündem yaratmaktadır.

¹³ Detaylı bilgi için bakınız : <https://www.oecd.org/gender/data/>

¹⁴ <https://tr.euronews.com/2020/06/01/cin-de-bosanmalarin-onune-gecmek-icin-bir-ay-bekleme-zorunlulugu>

¹⁵ BM Türkiye, "Aygaz ve UN Women Covid-19'la Mücadele Sürecinde Artan Aile İçi Şiddete Karşı Kadınların yanında". <https://turkey.un.org/tr/45478-aygaz-ve-un-women-covid-19la-mucadele-surecinde-artan-aile-ici-siddete-karsi-kadinlarin> (Erişim Tarihi: 14.05.2020).

BM Kadınları “Dünya Kadınlarının Gelişimi 2019-2020: Değişen bir dünyada aileler”¹⁶ raporuna göre, 2017’de kasıtlı cinayet mağduru olan kadın sayısı %58 denk gelmektedir. Aynı rapora göre, küresel olarak, 15-49 yaş arası kadınların %30’una yakın şiddet görmüşlerdir. Mevcut COVID-19 salgını gibi krizlerde kadına yönelik şiddet artmaktadır. Sosyal ve ekonomik güvensizlikler hane halkında gerginliğin artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, aile içi şiddet ve cinsel istismar artmaktadır. Bu arada, insanlar karantinalar ve izolasyon önlemleri devam ederken evde ve çevrimiçi ortamda daha fazla zaman geçirdikçe genç kadınların artan siber şiddete maruz kalmaları tartışılan konuların başında gelmektedir.

SONUÇ YERİNE: NELER YAPILMALI?

Şiddete maruz kalırsanız veya şiddete maruz kalan birisini tanıyorsanız, destek isteyin:

- Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler Sosyal Hizmetler Destek Hattı (7/24)
- Alo 155 Polis
- Alo 156 Jandarma
- 112 Acil Durum Numarası
- Aile İçi Şiddet Acil Durum Hatları - 0212656 96 96-0549656 96 96
- Güvenlik Genel Müdürlüğü Mobil Kadın Destek Uygulaması (KADES) - (Google Play ve App Store)
- Red Light Türkiye Vodafone Vakfı Mobil Uygulaması - (Google Play ve App Store)

Kadınların endişelerini dikkate almalıdır. Hükümetler, ebeveynlerin iş ve sorumluluklarını yönetmelerine yardımcı olmak için acil durum önlemleri almalıdır. Gelir desteği önlemlerini güçlendirmeli, küçük işletmeler ve serbest meslek sahiplerine yönelik desteği genişletmelidir. Şiddet mağduru kadınlara yardımcı olmak için mahallerde sığınma evleri olmalıdır. Temel olarak, krize karşı tüm politika tepkileri bir toplumsal cinsiyet merceği yerleştirmelidir. Kadınların benzersiz ihtiyaçlarını, sorumluluklarını ve bakış açılarını hesaba katmalıdır. Mevcut ve gelecekteki gelir güvensizliğini sınırlamak için, hükümetler dezavantajlı gruplara işsizlik yardımlarına erişimi genişletmeyi düşünmelidir.

Ebeveynlerin hem iş hem de bakım sorumluluklarını yönetmelerine yardımcı olmak için, hükümetler çalışan ebeveynlere sağlık hizmetleri gibi temel hizmetlerde çocuk bakımı seçenekleri sunmalıdır. Çocuklara bakmak için izin almak zorunda olan işçilere doğrudan finansal destek sunulmalıdır. Krizler sırasında kadınların görünürlüğü ve karar alma süreçlerine katılımı önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini kriz yönetimine yaygınlaştırmak ve kadınları krize müdahale planlamasına dâhil etmek önemlidir. Kadınların bilimsel kurullarda, pandemi ve kriz yönetim ekiplerinde temsil edilmesi, kadınların ihtiyaçlarının en baştan dikkate alınmasını sağlamalıdır. Kadın liderler de kriz yönetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Kadın milletvekilleri, şehir meclis üyeleri ve muhtarlar, kadınların kriz yönetimi planlarındaki ihtiyaç ve beklentilerini etkileyebilir ve kadınların geride kalmamasını sağlayabilir.

Kadınları ve çocukları destekleme ihtiyacı ancak kriz sona erdiğinde daha çok gündeme gelecektir. Kadın sığınma evlerinin ve diğer yardım biçimlerinin buna göre

¹⁶ <http://esitlikadaletkadın.org/bm-kadin-biriminden-yeni-rapor-degisen-dunyada-aileler/>

korunmasını ve güçlendirilmesini sağlamalıdır. Hükümetler ve sivil toplum grupları acil konut ve telefon yardım hatları gibi daha fazla kaynak desteği geliştirmelidir. Belki de diğer pek çok alanda olduğu gibi mobil teknolojilerden yenilikçi yeni şekillerde yararlanmalıdır.

COVID-19 krizinden doğru dersleri almalıyız. Bugün, tüm ülkeler aynı krizle karşı karşıyadır. Aynı geleceği paylaştığımız düşünüldüğünde, hepimiz bunun dayanışma ve ortaklık üzerine inşa edilmiş olmasını sağlamak için çalışmalıyız. Hükümetler ve BM liderlik göstermelidir. Dünyanın karar vericileri cinsiyet eşitliğini birinci öncelik haline getirmelidir. Bu amaçla, her düzeydeki politika yapıcılarını, bu krize karşı cevapları formüle ederken ve bir sonrakine hazırlanırken kadın hakları örgütlerini dinlemeli ve onlarla iş birliği yapmalıdır. Yol gösterici soru her zaman şöyle olmalıdır: Kadınlar ve erkekler bu sorundan farklı şekilde etkileniyor mu ve eğer öyleyse, daha adil sonuçlara nasıl ulaşabiliriz?

KAYNAKÇA

Akpınar, İ. E. (2018) "Bağımsız Kadın Direktörler Projesi: 2013-2015 Raporları Üzerinde Bir Değerlendirme" *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:7, Sayı 14.

Bolcan, A. E. (2010), "Avrupa Birliği Direktifleri Işığında Türk Çalışma Mevzuatında Kadın", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Sayı 24, s 253-273.

Dökmen, Ü. (2006). *Küçük Şeyler 2*. İzmir: Sistem Yayıncılık.

Elmas, E. (2012). Ruhsal Gelişimde Eril ve Dişil Sistemler. *İndigo Dergisi*.

Goffee R.ve Scase, R. (1992), *Kadınlar İş Hayatında*, Eti, İstanbul

Kaya, G. (2011) *Avrupa Birliği İş hukukunda Cinsiyet Ayrımı*, Doktora Tezi, İzmir.

Sancar, S. (2009). Türkiye’de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 119-132.

Segal, L. (1987). *Gelecek Kadın Mı ?* İstanbul: Afa.

Seligson, H. (2010, Eylül 5). Beyond The Bedroom: What The Birth Control Pill Really Did For Women. *Forbes*.

<https://reliefweb.int/report/world/gender-based-violence-and-covid-19>, (Erişim Tarihi 10.06.2020).

İstanbul Sözleşmesi: <https://rm.coe.int/istanbul-sozlesmesi-brosuru-tr/16809e40c9>

CEDAW: <https://www.kadinininsanhaklari.org/savunuculuk/uluslararası-sozlesmeler-ve-mekanizmalar/cedaw/>

Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı:

https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf

Kadın Koalisyonu: <http://kadinkoalisyonu.org/>

<https://turkey.un.org/tr/45478-aygaz-ve-un-women-covid-19la-mucadele-surecinde-artan-aile-ici-siddete-karsi-kadinlarin> (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

<http://esitlikadaletkadın.org/bm-kadin-biriminden-yeni-rapor-degis-en-dunyada-aileler> (Erişim Tarihi: 11.06.2020).

<https://tr.euronews.com/2020/06/01/cin-de-bosanmalarin-onune-gecmek-icin-bir-ay-bekleme-zorunlulugu> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673620302117>. (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30526-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30526-2/fulltext). (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

EVDE KAL SÜRECİNİN GÜNDELİK YAŞAM VE SOSYAL İLİŞKİLERE ETKİSİ**Aynur TEKKE, Akademik Düşünce Enstitüsü Üyesi ve Yüksek Lisans Öğrencisi****GİRİŞ**

Dünya üzerinde küresel ölçüde görülmeye başlanan ve bir pandemi durumu oluşturan Covid-19 salgını ile beraber toplumsal yaşam ciddi tehditlerle ve problemlerle karşı karşıya gelmektedir. Beklenmedik bir şekilde ve zamanda Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkaran başlayan ve temas, seyahat gibi sebeplerle dünya üzerinde yayılım gösteren bir pandemi oluşmuştur. Virüs, etkileri, hastalığın sonuçları gibi bilgiler gün geçtikçe bireylere ulaşmakta ve bu ulaşan bilgilerle beraber yeni önlemler alınmaktadır. Yalnızca önlemlerle kalmamakta beraberinde yaşananlar ve dönüşümler de varlık göstermektedir. Türkiye'de pandemi ile beraber alınan önlemler toplum üyelerini birbirine temas etmekten uzaklaştırmak, sokağa çıkmalarına engel olmak adına Evde Kal, Hayat Eve Sığar söylemleriyle beraber desteklenmiştir. Bu çalışmada Covid-19 salgını ve Evde Kal Süreci ile beraber bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri mekânların ve gündelik yaşamlarında kurdukları sosyal ilişkiler üzerinde yaşanacak dönüşüm süreci değerlendirilmiştir. Çalışmada içine dâhil olunan bu sürecin bireylerin bu zamana kadar var olan kabullerine etki edeceği savunulmuştur.

Covid-19 yalnızca bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmamakta toplumlar ve bireyler göz önüne alındığında ekonomik, siyasi, sosyolojik ve psikolojik etkileri olan bir durum ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bütün toplumları göz önünde bulunduracak olursak gelişmiş veya gelişmemiş toplum olması fark etmeden en önemli problem olarak karşımıza sağlık olgusu çıkmaktadır. Olgunun gerek kendisi gerekse de içinde barındırmış olduğu sorunların tek boyutlu olmaması sebebiyle yalnızca bir alana özgü çözümler sunmak mümkün değildir. Tıp biliminin bulgularının dışında sosyoloji bilimiyle beraber psikoloji, ekonomi, siyaset, edebiyat gibi bilimlerin de sunmuş olduğu yaklaşımlar mevcuttur (Daşlı, 2019: 1).

Ülkeleri ve toplumları hazırlıksız yakalayan bu sorun ile beraber sosyal yaşamda da bir şok krizi oluşmuştur. Bu oluşumunda beraberinde getirdikleriyle birlikte toplumlar tarafından kurulmuş olan düzenler yeniden şekillendirilmeye ve bu düzenler üzerinde köklü değişimler yapılması konusunda yine toplum ve toplum üyeleri zorunlu tutulmaya başlanmıştır. Cirhinlioğlu'nun (2014:299) ifadesiyle insanların çoğu normal yaşantısı içinde sağlık problemleri hiç olmayacakmış gibi, olsa da yok sayacak şekilde yaşamlarına devam etmektedir. Bu sebeple herhangi bir sağlık problemi ortaya çıktığında etkileri yalnızca biyolojik düzeyde kalmamakta psikolojik düzeyde de görülmektedir. Toplumsal yaşam incelendiğinde salgının öncesinde ve sonrasında karşılaştığımız farklılıklar mevcuttur. Bu noktada krizlerin toplumsal değişimleri de beraberinde getirdiğini ifade etmek doğru olacaktır.

Toplumsal anlamda yaşanan değişim süreçlerinin arka planında kriz olgusu yer almaktadır. Bu olgu diyalektik durumların sonucunda ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2011:88). Krizler ve toplumsal değişimler arasındaki diyalektik yapının izlerini çok rahatlıkla salgın sürecini gözlemleyerek sürebilmek mümkün olmaktadır. Önemli olan sürecin etkisiyle beraber ortaya çıkan olumlu ve olumsuz tepkilerin tespit edilmesidir. Bu perspektiften hareketle Evde Kal süreciyle beraber gündelik yaşamda görülen dönüşümleri rol dağılımlarına bu dönüşümlerin etkisi ve bireylerin bir anda içine dahil oldukları süreçten önce sürdürmüş oldukları alışkanlıkları arasında pandemi etkilerinin irdelenmesi

amaçlanmaktadır. Çalışmanın amaçları arasında salgın önlemleri kapsamında Türk toplumuna sunulan Evde Kal sürecinin oluşturmuş olduğu mekân dönüşümlerini çözümlmek, cinsiyetler arasındaki rol dağılımının seyrini sunmak ve yine bu noktadan hareketle ev içinde zaman yönetiminin ve sahip olunan alışkanlıkların değişimini göstermek yer almaktadır.

1. Değişen Mekân Rollerini

Salgın, toplumsal anlamdaki gündelik yaşam ve sosyal ilişkiler gibi toplumun bütün bileşenleri üzerinde etkisi olan bir süreçtir. Hangi sosyal statüde, grupta yer alırsa alsın hangi ideolojiye sahip olursa olsun bireyler artık aynı ve benzer olmak zorunda kalmıştır. Hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin ortak bir şekilde muhatap olduğu evde kal süreciyle beraber belki de ilk tanımlanması gereken mekân olarak ev kavramının bireyler için ne ifade ettiği olmalıdır.

Bireyler özellikleri gereği kendileri haricinde yer alan bireyler ile bir arada var olmak ve yaşamlarını sürdürmek zorundadır. Doğada yaşamına başladığı ilk andan itibaren birey kendi yaşamını devam ettirebilmek adına etrafındaki doğayla ve bireylerle kurduğu ilişkiler sonucunda beslenme ve daha sonrasında barınma ihtiyacını gidermektedir (Özer, 2014:561). Salgın sürecine kadar ev hane içinde yaşayan bireylerin yaşam faaliyetlerini belli ölçülerde devam etmesini ve onların ihtiyaçlarını gidermesini sağlayan bir mekân olarak karşımıza çıkmaktaydı. Salgın süreciyle beraber ise içinde barındırdığı bireyleri koruyan bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bireyler için sunduğu barınma işlevinin yanında kurulan sosyal ilişkilerin merkezi haline gelme rolü de yine eve atfedilen özellikler arasında girmiştir.

Eve atfedilen özellikler arasında ilk dikkat çekenlerden birisi mekân olarak evin yeniden üretimi konusudur. Evlerde mekân düzenlemeleri artık bu sürecin getirdiklerine ve yönlendirmelerine göre şekillenmiştir. Örneklendirme yapılması gerekirse ev artık sadece temel ihtiyaçların giderildiği bir mekân olmaktan ziyade çocuklar için eğitimin sürdürüldüğü, çalışan ebeveynler veya bireyler için çalışmaların devam ettirildiği, spor gibi serbest zamanları değerlendirme faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânların rollerini üstlenmiştir.

Eğitim bu sürece kadar Gouldmer'in (1993:71) ifade ettiği gibi ev mekânından uzakta ve anne babanın kontrol alanından, gözetiminden ayrı yerde gerçekleştirilmiştir. Fakat bu süreçte eğitim faaliyetleri anne babanın var olduğu ev mekânı içine dâhil edilerek onların kontrol ve hâkimiyet alanlarına girilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla eğitimin işlevinin ve verimliliğinin tartışılması, incelenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Hangi eğitim düzeyinde yer alırsa alsın öğretici konumunda veya öğrenen konumunda olan her bireyin daha önce tecrübe etmediği bir uzaktan eğitim sürecine dâhil olduğu görülmektedir. Bu konuda gerek yeteri kadar edinilmeyen teknolojik bilgiler gerekse de uygulanan eğitimin uzaktan eğitim şeklinde yürütülemeyecek olması etkindir.

Genel görünüşü itibariyle geleneksel aile yapısını sürdürmekte olan Türk toplumu için sahip olduğu aile düzeni yaşamlarını sürdürdükleri evlerin tasarımları şekillendiren faktörler arasında yer almaktadır (Göker, 2009:165). Dolayısıyla bu faktörlerin etkisiyle geleneksel aile yapılarına sahip olan bireyler bir arada bulunabilecekleri her mekâna özel bir anlam atfetmiştir. Evin bireylerinin oturması için kullanılan alanın dışında bir de eve gelen misafirler için ayrılan alan olarak salon da özel anlam atfedilen mekânlar arasında yer almaktadır. Bu özel anlamı karşılayan evin bölümü olarak görülen salonların kullanımı ev içinde yaşayan bireyler açısından çok kısıtlıdır. Fakat Evde Kal süreciyle beraber salonlara da yeni anlamlar atfedilmesi ve yeni salonlar için yeni işlevler belirlenmesi söz

konusu olmaktadır. Uzaktan eğitim sürecinde kendine ait bir odası olmayan çocuklar ve yine işlerini evden takip etmek zorunda olan kendine ait bir çalışma odası olmayan bireyler için de salonların kapısı açılmıştır.

Havaların ısınmasıyla birlikte yine balkonlar da bu noktada dikkat çeken mekânlar arasındadır. Balkon olarak adlandırılan mekân aslında ne evin içine ne de evin dışına ait olarak görülebilmektedir. Evde Kal sürecinden önce bireyler için evin aslında bir bölümü olarak görülen ve mahrem alanları olarak kullanılan, bazı durumlarda evin bir odası içine dâhil edilen veya bir oda gibi dekorasyonu yapılan, kimi zamanlarda perdeyle üzeri kapatılan veya camekânlarla örtülen balkonların da yine dönüşümlerini gözlemleyebilmek söz konusu olmaktadır. Ev dışında kalan dünyayla iletişim kurabilme noktasında başka bir ifadeyle özel alandan kamusal alana geçişi sağlama noktasında önem kazandığı rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Bu nedenle balkonu olan evler Evde Kal süreci içinde avantajlı olarak adlandırılırken balkonu olmayan evler ise avantajsız olarak görülmektedir. Dışarı çıkamayan bireylerin ev içindeki ortamdan kaçış noktalarından birisi olma rolünü üstlenmesi de yine balkonların rolleri üzerindeki dönüşümü göstermektedir.

2. Cinsiyet Rollerinin Dönüşümü

Evde sürdürülen yaşam konusunda belirtilmesi gereken bir başka etki de ev içi hizmet ve rol dağılımı olacaktır. Cinsiyet rolleri, erkek ve kadın bireylerin davranışlarının nasıl olması gerektiği ve bireylerden beklenen görevleri temsil etmektedir. Toplumlar içinde kadın bireylerle düşen roller ev içindeki işleri yapmak ya da diğer bireylere hizmet edilecek görevleri yerine getirmektir. Erkek bireyler ise yaşamlarını ev mekânı dışında kurmuş oldukları kariyerleriyle geçirmektedir (“Cinsiyet Rollerini”, 2009:100). Sosyal izolasyonun toplumumuzdaki karşılığı olan Evde Kal sürecinin farklı cinsiyetlere sahip olan bireyler açısından çeşitli sonuçları mevcuttur. Bu süreçle beraber ortaya çıkan etkiler bireyler arasında kurulan bağların çözülmesine sebep olarak cinsiyetlere ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerine de yansımalar sunmuş durumdadır. Tarih akışında kadın ve erkek bireyler arasındaki iş bölümü ve rol dağılımı sahip oldukları fiziksel özellikler dikkate alınarak yapılmıştır. Fiziksel özelliklerin temelinde ise kadına göre erkeğin fiziksel olarak daha güçlü ve dayanıklı olması yer almaktadır. Erkeğin güçlü ve dayanıklı olmasının karşısında neslin devamını sağlayacak özellikler olan hamilelik, doğum ve çocuk büyütme gibi eylemler kadının güçsüz olarak adlandırılmasının temel nedeni olarak sunulmaktadır.

Tarihsel süreç incelendiğinde aslında toplumların her dönemde ve koşulda bu kabuller üzerinden işleyişlerini şekillendirdiği görülebilmektedir. Kadın evde olandır, ev sınırlarında yer alan tarım faaliyetlerini yürüten ve yine o sınırlar içinde yer alan çocuğa bakan kişidir, bir bakıma bakıcı görevi üstlenmektedir. Erkek ise güç gerektiren avcılık, hayvancılık ve savaşa katılma gibi faaliyetleri yürütmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa toplum içinde güç harcanması gereken işler erkeğin, güç harcanmasının gerekmeyeceği olarak algılanan işler ise kadının üzerine görev olarak atfedilmiş durumdadır. Bu sebeple toplum içinde de söz sahibi olunması gereken durumlarda kadına nazaran erkek hâkimiyeti daha fazla görülmektedir. Fakat öte yandan toplumda yalnızca kadının etrafında yer alan bireylere bakan rolü üstlendiğini ifade etmek yanlış olacaktır çünkü erkek bireyler de maddi anlamda kazanç sağlayarak hem kendinin hem de etrafında yer alan bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmek adına kazanç sağlamak ve o kazancı eve getirmek zorunluluğu vardır. Kadının kazanç sağlamıyor ise bu noktada eşine bağımlı, kazanç sağlıyor ise de eve giren ikinci statüde yer alan maddi kazancı getiriyor demektir.

Toplumsal anlamda içine dâhil olunan rollerin yeniden üretimi süreci orantısız bir şekilde devam etmektedir. Kadın ve erkek bireyler arasındaki farklar belli kriterlere göre yeniden şekillendirilmek zorunda kalmıştır. Kadın bireylere ev içi işler bakımından daha fazla iş yükü olması söz konusudur. Temizlik, çocuk ve evin diğer bireylerinin bakımı konusunda sorumluluğu kadın bireylerin üstlenmekte olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu zamana kadar toplumsal kabuller ve ideolojiler gereği yemek pişirmek, bulaşık yıkamak, temizlik faaliyetlerini yürütmek, çocuk bakımını yapmak gibi eylemler kadın bireylerin görevi olarak algılanmaktadır. Vatandaş'ın (2007:37) ifade ettiği gibi ev içindeki belirlenen işler ve rol dağılımı hususunda bir cinsiyete atfedilen görev ve sorumluluklar yapılması gerekenlerin kadınsı olarak düşünülmesine yol açmaktadır.

Her ne kadar anne baba rollerine sahip olan kadın ve erkek çalışıyor ve hane içine kazanç getiriyor olsa da kadının getirdiği kazanç cinsiyet rollerini üzerinden atmasına izin vermeyecek durumdadır. Başka bir ifadeyle maddi kazanç olsun veya olmasın aile içinde sağlanacak olan esneklik bir şekilde ertelenmektedir. Evde Kal sürecinden önce üzerindeki sorumlulukları azaltmak için temizlik, çocuk bakımı, okul faaliyetlerinin yürütülmesi gibi konularda başka bireylerden yardım alan kadın için artık bu sorumlulukların tekrar kendisine yüklenmesi söz konusu olmaktadır.

Ev içinde yer alan işlere erkeğin yapmış olduğu katkı ancak yardım olarak algılanmakta ve asıl görevleri olmadığı düşünülmektedir. Evde Kal süreciyle beraber görev tanımlamasının olmadığı eve dâhil olan erkek bireylerin ne yaptığı, onların nasıl bir etkilenme ile karşı karşıya kaldıkları da akıllara gelen sorulardan birisidir. Şöyle ki Evde Kal sürecine kadar işi veya dış mekânda kurduğu sosyal ilişkileri gereği dış dünyayla daha çok iletişim halinde olan erkek artık özelliklerini çok az bildiği evin içinde kalmaya başlamıştır. Geleneksel Türk ailelerinde ev mekân olarak vakit geçirilen süre, üstlenilen sorumluluk, özel alanı ifade etmesi nedeniyle kadının hâkimiyet kurduğu bir alandır. Değişen süreçle birlikte erkek kadının hâkimiyet alanına dâhil olmakta ve bu hâkimiyet alanını yeniden keşfetmektedir. Ev içi rol dağılımında rol üstlenmek, eğer zaten rol alan bir konumdaysa da daha fazlasını yapmak zorunda kalabilmektedir.

Dış mekânda yaşamını sürdürdüğü eve kazanç sağlayan erkek bireyler de kadın bireyler de bu süreçte ev içinden kazanç sağlamaya devam etmiştir. Belli başlı sektörleri, evden çalışma imkânı olmayanları dâhil etmeyerek bunu söyleyebildiğimizi ifade etmek doğru olacaktır. Evde Kal süreciyle beraber iş, çocuk, okul, ev gibi öğelerin oluşturmuş olduğu çember daralmaya başlamıştır. Dolayısıyla erkek bireyler için yabancı oldukları bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu sürece kadar erkeklik tanımları gereği güç ve iktidar sahibi olması istenen, duygularını saklaması beklenen, cesur olması söylenen ve bu belli erkeklik kalıpları dışına çıkması istenmeyen erkek bireyler için hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Geleneksel ideolojilere göre ifade edilen erkek kamusal alanda, kadın özel alanda yer almalıdır düşüncesi de yine bu süreçte geçerliliğini yitirmek üzeredir.

3. Zaman Yönetimi ve Alışkanlıklar

Evden her şeyin halledilmesinin getirdiği zorunluluk ev içinde yaşayan bireylerin disiplinlerini de artırmıştır. Zaman yönetimi bu noktada önem kazanan olgulardan birisi haline gelmiş durumdadır. Anne ve babaların işlerinin, çocukların eğitiminin, serbest zamanları değerlendirme faaliyetlerinin evden yürütülmesi birlikte geçirilen zamanın artmasına sebep olmuştur. İlk bakışta bu artış ailecek geçirilecek kaliteli zamanın sinyallerini veriyor gibi görünse de sorun olarak adlandırılacak bazı durumları ortaya çıkarmaktadır. Bu zamana kadar günlerini dışarda gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlere göre düzenleyen bireyler için artık dışarda yapılacak bir faaliyet yer almamakta hepsi evin

içine dâhil olmaktadır. Dolayısıyla ev içindeki bireylerle geçirilecek zaman ve yapılması gereken işler, yerine getirilmesi gereken sorumluluklar arasında bir denge kurmak giderek zorlaşmaktadır. Yaşanılan zorluklarda aile içinde kurulan iletişime, kaliteli zaman olarak adlandırılan dilime zarar vermektedir.

Farklılaşmalarla beraber artık ev yalnızca zihnimizde ilk canlandığı şekildeki gibi bir ev değildir. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır: Bireylerin yaşamlarının gerektirdikleri konusunda da bir değişim söz konusudur. Odak noktasına yapılan işin, sosyalleşme faaliyetlerinin yerleştirildiği yaşamlardan başka bir deyişle modern yaşamın bireye zorunlu tuttuklarından sıyrılıp ev mekânını ve ev içindeki yaşamı merkeze alan bir yaşama geçiş görülmektedir. Belki de hiç vazgeçilmeyeceğinin düşünüldüğü günlük rutinlerden aslında vazgeçebileceği görülmüştür. Arkadaşların buluşup bir kahve içebilmesi, akrabaların oturup sohbet edebilmesi, vaktin olmayışının söylenerek reddedilen sosyalleşme faaliyetlerini yapabilmek belki de bütün bunların hayalini kurabilmek bile lüks haline gelmiş durumdadır.

Evde Kal, Hayat Eve Sığar gibi söylemlerle birlikte sağlık boyutunun dışında bir de modern anlamda, yeni dünya düzeninde edindiğimiz alışkanlıklardan vazgeçiş söz konusudur. Modern dünya anlayışının sunduğu imkânlarla beraber modern toplumlarda yaşayan bireyler istedikleri her şeye ulaşabilme veya talep oluşturabilme imkânlarına sahip olmakta ve bu artık bir alışkanlık haline gelmiş bulunmaktadır. İçine dâhil olunan yeni süreç ile beraber bireylerin hem kendilerine hem de topluma dair bir yabancılaşma yaşamaları da söz konusudur.

Alışveriş merkezlerinde, kafe gibi mekânlarda, dış dünyada sürdürülen temas halindeki sosyal ilişkiler, eğitim faaliyetleri, akrabalık ilişkileri vs. sosyal ağlara, dijital platformlara aktarılmış durumdadır. Aslında salgın sürecinden önce de yine bu ilişkilerin sosyal medya platformları üzerinden sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Sosyal medya platformlarında paylaşımlar yapmak bireylerin görünürlüğünü artıran bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan paylaşımlarla beraber bireyler kendi varlıklarını başka bireylere kanıtlama ihtiyacını gidermektedir. Evde Kal sürecinden önce edinilen kendi varlığını kanıtlama ihtiyacı yine şekil değiştirmemiş fakat boyutu artmıştır. Sosyal medya platformlarında yer alan paylaşımların içerikleri daha önceden gezilip görülen yerler, arkadaşlarla oturma mekânları, akrabalarla yemek yenilen masa, çocuğun dış mekânda sürdürdüğü etkinlikler, iş yerindeki başarı vs. iken artık ev içinde yapılan faaliyetler olmuştur. Yapılan yemekler, denenilen yeni tarifler, edinilen yeni hobiler, ev imkânları dâhilinde sürdürülen spor faaliyetleri, dijital ortamda yürütülen toplantılar, paneller vs. yeni paylaşımların içeriklerini oluşturmaktadır. İçeriklerin değişmesi ve herkesin artık ciddi anlamda sosyal medyada vakit geçirmeye başlamasıyla beraber bu platformlarda harcanan zaman da artmıştır. Dolayısıyla bu aşırı dijitalleşmenin, sosyal medya platformlarında yer almanın sunduğu avantajlar olduğu kadar beraberinde getirdiği dezavantajlar da mevcuttur.

SONUÇ

Küresel anlamda gerçekleşen toplumsal ilişkiler, olaylar yerel olanlarla birlikte görülmekte, ayrı olarak düşünülememektedir. Küresel olayları yerel olaylardan ayırmamız çok kolay olmamaktadır. Fakat bu durum karşılıklı bir ikilik olmaktan ziyade kurulan bir ilişki olarak değerlendirilmelidir (Back, 2014: 97). Farklı toplumlarda yaşayan bireyler aynı sürecin içine dâhil olmuş, benzer etkilerin yansımaları farklılıklara rağmen bireylerin hayatlarında görülebilmektedir. Kültürler içinde de dönüşümler yaşanmaktadır ve bu dönüşümlerin benzerlik paydasında olduğu çok rahatlıkla söylenebilmektedir. Farklılıklar

aradan kalkmış bütün insanlığı kapsayan bu süreç sıradan olma kriterini bireylere sunmuştur. Bu noktada sormamız gereken sorulardan birisi de şudur: “Acaba gerçekten bireyci toplumlar mıyız?” Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse içinde yaşadığımız dünya ve toplumlar modern dünyanın gereklilikleriyle beraber bireyi merkeze alan, toplumsallıktan uzak olarak tanımlanmaktadır. Toplumun birlikteliğinden uzak bir biçimde her birey kendi başına, yalnızlığı tercih ederek yaşamakta, biz duygusu ve o duyguyla kurulan konuşmalar bir kenara bırakılıp, ben diliyle kurulan konuşmaların başladığı bir dönemde yaşadığımız göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyal izolasyon, karantina veya Evde Kal süreci artık nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın bu süreçte en çok ihtiyaç bireyler açısından sosyalleşme anlamında hissedilmeye başlamıştır. Ev içine dâhil olan erkek ve kadın bireylerin rollerinin değiştiği örnekleri çok mevcut olmasa da yine bir dönüşüm süreci içine dahil oldukları rahatlıkla söylenebilmektedir. Bireyler şikayetçi oldukları birçok faaliyetin özlemine çekmektedir. Örneğin eğitim faaliyetlerinden, iş yoğunluğundan şikâyet edilen cümleler yerini onlara duyulan özleme bırakmaktadır. Salgın sürecinden sonra bireysel veya toplumsal ilişkilerin ne yöne eğilim göstereceğini tahmin etmek güç olsa da ilk yapılması gereken birey olarak tahammül düzeyimizi ve sorunlarımızı bir kez daha düşünerek belki de sorun olarak gördüğümüz olguları gözden geçirmemiz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Back, L. (2014). Yerel/Küresel. (Çev. M.A. Kirman). C. Jenks (Ed). Temel Sosyolojik Dikotomiler içinde (96-115. ss). (Çev. İ. Çapcıoğlu). Ankara: Atıf Yayınları.
- Cinsiyet Rollerini (2009). Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2014). Toplum ve Sağlık. İ. Sezai, Sosyolojiye Giriş içinde (295-324. ss). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Daşlı, Y. (2019). Sağlık Sosyolojisine Giriş. Y. Daşlı, E. Bulut (Ed). Sağlık Sosyolojisi içinde (1 21 ss). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gouldner, A. W. (1993). Entellektüelin Geleceği. (Çev. A. Özden, N. Tunalı). İstanbul: Eti Yayınları.
- Göker, M. (2009). Türklerde Oturma Elemanlarının Tarihsel Gelişim Süreci. Historical Development Process of Sitting Components at the Turks. Yıl: 2009, Sayı: 1. 163-169.
- Özer, İ. (2014). Toplumsal Değişme/Gelişme. İ. Sezai, Sosyolojiye Giriş içinde (560-587. Ss). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Öztürk, A. (2011). Kriz Sosyolojisi Batı Merkeziliğinin Yapısal Sorunları ve Kriz. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Sosyoloji Konferansları. Yıl:2007, Sayı: 35. 39-56.

